

Sisekaitseakadeemia

Finantskolledž

Astrid Arutamm

**JÕU, ERIVAHENDI, JA TEENISTUSRELVADE
KASUTAMISE VALMISOLEK MAKSU-JA
TOLLIAMETIS**

Lõputöö

Juhendaja: Kristjan Haugas

Kaasjuhendaja: Marika Kaselo MA

Tallinn 2020

SISEKAITSEAKADEEMIA LÕPUTÖÖ ANNOTATSIOON

Finantskolledž	Juuni 2020
<p>Töö pealkiri eesti keeles: Jõu, erivahendi ning relvade kasutamise valmisolek Maksu- ja Tolliametis</p> <p>Töö pealkiri võõrkeeles: Preparation for use of Power, Special Equipment and Weapons in Estonian Tax and Customs Board</p> <p>Lõputöö on kirjutatud eesti keeles ning koosneb 62 leheküljest. Töö koostamisel on kasutatud 45 allikat, millele on nõuetekohaselt viidatud.</p> <p>Lõputöö eesmärk on on välja selgitada vahetu sunni ning erivahendi, seal hulgas relva ning külm- ja gaasirelva, kasutamise vajadus ning sellest tulenevalt koolituste vajadus Maksu- ja Tolliameti relvakandjate hulgas.</p> <p>Lähtuvalt lõputöö eesmärgist püstitakse järgnevad uurimisülesanded:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. analüüsida teaduskirjandust ja senist praktikat, mis on seotud relvade, erivahendite ning vahetu sunniga; 2. analüüsida kehtivaid regulatsioone, mis on seotud erivahendite ning relva ja vahetu sunni kasutamist; 3. sünteesida teooriat ja uuringu tulemusi ning teha järeldused ja ettepanekud ametniku relvade ja erivahendite kasutamise oskuste parandamiseks. <p>Uurimismetodina kasutatakse nii kvalitatiivset kui kvantitatiivset meetodit.</p>	
Võtmesõnad: relv, erivahendid, vahetu sund, jõud, keelatud kaubad, salakaup, Maksu- ja Tolliamet	
Võõrkeelsed võtmesõnad: weapon, special equipment, power, prohibited goods, contraband,	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu	
Töö autor: <i>Astrid Arutamm</i>	
<p>Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud.</p> <p>Annan Sisekaitseakadeemia tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose reprodutseerimiseks säilitamise ja elektroonilise avaldamise eesmärgil, sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Annan loa teose üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Sisekaitseakadeemia veebikeskkonna kaudu sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogu kaudu ja paberkandjal Sisekaitseakadeemia raamatukogus kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.</p> <p>Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.</p>	
Allkiri:	
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja: Kristjan Haugas	Allkiri:
Vastab lõputöö nõuetele	
Kaasjuhendaja: Marika Kaselo	Allkiri:
Kaitsmisele lubatud	
Kolledži direktor: Kerly Randlane	Allkiri:

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
1. VAHETU SUNNI RAKENDAMINE MAKSU- JA TOLLIAMETI ÜLESANNETE TÄITMISEL	9
1.1 Jõu, erivahendite ja relvade kasutamise oskus kui erialane kompetents.	9
1.2 Maksu- ja Tolliameti uurimisosakond ja vahetu sunni rakendamine	15
1.3 Salakaup ja narkootilised ained	18
2. MAKSU- JA TOLLIAMETI UURIMISOSAKONNA AMETNIKE VALMISOLEK JÕU, ERIVAHENDI, GAASI- KÜLMRELVA NING TULIRELVA KASUTAMISEKS	21
2.1 Lõputöös kasutatud uurimismeetodid.....	21
2.2 Küsitlus Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonna relvakandjate hulgas seoses valmisolekuga, kasutada erivahendit, jõudu ning relva, külmrelva ja gaasirelva.	24
2.3 Intervjuu Maksu- ja Tolliameti pearelvuriga.....	42
KOKKUVÕTE	47
SUMMARY	51
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	52
Lisa 1. Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonna relvakandjatele saadetud küsimused.....	58
Lisa 2. Intervjuu Maksu- ja Tolliameti pearelvuriga.....	62

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU

Enesekaitse- iseenda kaitsmine, omadele jõududele tuginev kaitse (Karelson, *et al.*, 2009)

Enesekaitsevahend- Enesekaitsevahendid on vahetu sunni kohaldamisel korrakaitseorgani ametniku füüsilise ohutuse tagamiseks kasutusel olevad esemed (Korrakaitseseadus, 2019)

Erivahend- Erivahendina käsitletakse asja või looma, mille eesmärk on inimest füüsiliselt mõjutada ja mis pole relv. (Korrakaitseseadus, 2019) Käesolevas töös mõistetakse erivahendina käeraudu.

Erivahendi kasutamine- Vahetu sunni vahendi kasutamine enesekaitse eesmärgil.

Jõu kasutamine- Vahetu sunni rakendamine.

Relv- Relv on tulirelv, või muu relvaseadusega sätestatud relv (Korrakaitseseadus, 2019). Maksu- ja Tolliameti teenistusrelvad on külmrelvadest kumminui ja teleskoopnui, gaasirelvad ja tulirelvad. (Tolliseadus, 2019)

Relva kasutamine- Relvaseaduse järgselt loetakse relva kasutamiseks eesmärgipärast tegevust objekti tabamiseks või haavamiseks, kuid käesolevas töös on mõeldud relva kasutamisenä ka objekti mõjutamist emotsionaalselt ilma tulirelvaga haavamiseta.

Turvataktika- erinevate enesekaitse meetodite ning erivahendite kasutamist hõlmav kogum

Töökeskkond- keskkond, milles inimene töötab (Karelson, *et al.*, 2009)

Vahetu sund- Vahetu sund on korrakaitseseaduse järgi füüsilise isiku, looma või asja mõjutamine füüsilise jõuda, erivahendiga või relvaga. (Korrakaitseseadus, 2019)

SISSEJUHATUS

Maksu- ja Tolliametis töötab ametnikke, kelle tööülesannete täitmine ei toimu kontorilaua taga, vaid tuleb liikuda kontorist väljas ning kohtuda erinevate isikutega. Kuna üldiselt on kohtumiste sisuks kas rikkumine või väärtegu, siis võivad inimesed käituda ettearvamatult ning tekib situatsioon, kus ametnikul on vaja ennast füüsiliselt kaitsta. Selliste olukordade tarbeks peavad ametnikud oskama end kaitsta ning kasutada neile väljastatud enesekaitsevahendeid.

Korralduseseaduse 5.peatükis on sätestatud erinevad erivahendid ning nende kasutamise kord nii politseis kui muu korralduseseaduse organi puhul. Antud juhul on Maksu- ja Tolliamet muu korralduseseaduse organ ning erivahendite ning vahetu sunni kasutamine on reguleeritud seaduses.

Vahetut sunni võib seaduse järgi kasutada juhul, kui muu haldussunnivahendiga, näiteks verbaalse korralduse teel, ei ole ohu vältimine võimalik (Korralduseseadus, 2019).

Vahetu sunni rakendamise puhul on oluline vastav väljaõpe, et vältida ülemäärase jõu kasutamist ning ülemääraste vigastuste tekitamist isikule, kelle suhtes rakendatakse vahetut sunni (Maksu- ja Tolliameti ametniku erivahendite kandmise ja hoidmise kord, 2017).

Lisaks sellele, et erivahendi, külmrelva ja gaasirelva kasutamiseks on vaja vastavat väljaõpet, on oluline erivahendite ja külmrelva ja relva kandmise kord ning hoiustamise ja kontrollimise reguleerimine. Oluline on hoiustada erivahendeid, relva, külmrelvi ja gaasirelvi tingimustes, kus need ei tekita ohtu tsiviilisikutele ning ümbrusele. (Maksu- ja Tolliameti ametniku erivahendite kandmise ja hoidmise kord, 2017)

Eelpool nimetatud olulised alustõed omavad olulist rolli ametnike igapäevases töös ning valmisolekus erivahendi, relva, külmrelva ning gaasirelva igapäevases kandmises ning kasutamises.

Ühtlasi leiab autor, et käesoleva uurimise järel on võimalik Sisekaitseakadeemias pakutavat väljaõpet täiustada, et võimaldada tulevastele ametnikele vajalikke baastadmisi ja -oskusi.

Sisekaitseakadeemia finantskolledžis on võimalik omandada erialal „Toll ja maksundus“ tolli suunal erinevaid teoreetilisi teadmisi, mis on olulised tolliametnikule tema igapäevases töös, sealhulgas turvataktikalisi oskusi. Korralduseseaduse ja tolliseaduse alusel on Maksu-

ja Tolliameti ametnikul õigus kasutada nii erivahendeid kui tulirelva, külmrelva ja gaasirelva. Seetõttu oleks ametisse astuvale kooli lõpetanud tudengile hea, kui kool oleks talle juba pakkunud vahetu sunniga seotud oskuste arendamise võimalust.

Teema on aktuaalne, sest relv ning muud erivahendid ning külmrelvad ja gaasirelv tekitavad inimestele füüsilisi vigastusi ning selleks, et vältida ülemäärase jõu kasutamist, peavad ametnikud olema hea ettevalmistusega ja pädevad. Siseturvalisuse 2020-2030 arengukavas on kirjas, et raske ning organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemiseks on vajalik, et ametnikud oleksid pädevad ning hästi koolitatud ning valmis erinevateks olukordadeks. Ühtlasi peetakse arengukavas oluliseks suurendada ametites reageerimisvõimet. (Siseministerium, 2019)

Erivahendi, tulirelva, gaasirelva ja külmrelva kasutamine nõuab selleks valmisolekut, varasemat ning pidevat koolitust ning praktiseerimist, selleks et oskused oleksid pidevalt parimal tasemel.

Teema valiku põhjenduseks on vajadus taktikaliste oskuste järele, mis tuleneb Maksu- ja Tolliameti tööülesannetest. Siinkohal oleks oluline arendada finantskolledži õppekava. Õppekava arendamise eesmärk on hinnata, kellele ja kuidas ning millises mahus on vaja õpetada ning ühtlasi, millisel eesmärgil õpe toimuks. See annab võimaluse lisada juba olemasolevasse õppekavasse uusi mooduleid, mille läbimisel saavutatakse rohkem olulisi teadmisi. (Pruul, 2015, lk 17) Lõputöö koostaja hinnangul on oluline õpetada tulevastele Maksu- ja Tolliameti eelnimetatud valdkonna töötajatele rohkem praktilisi oskusi, kuna võimalused on Sisekaitseakadeemias olemas õppedepoo näol ning kehalise võimekuse arendamiseks saalid.

Teema on uudne, kuna varasemalt pole Maksu- ja Tolliameti näitel erivahendite ja relvade kasutamise valmisolekut uuritud. Teemat on oluline uurida ning tulenevalt töö tulemusest on võimalik Sisekaitseakadeemial tutvuda, kuidas saaks akadeemia panustada rohkem tulevaste Maksu- ja Tolliameti töötajate oskustesse ning millised vajadused ja võimalused on täiendõppe pakkumiseks.

Lõputöös püstitatakse uurimisprobleem, mis seisneb Maksu- ja Tolliameti ametnike erivahendi, külm- ja gaasirelva ning tulirelva kasutamise valmisoleku väljaselgitamises.

Milline on Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonnas valmisolek relva ja erivahendite kasutamiseks igapäevases töös?

Lõputöö eesmärk on välja selgitada vahetu sunni ning erivahendi, seal hulgas relva ning külml- ja gaasirelva, kasutamise vajadus ning sellest tulenevalt koolituste vajadus Maksu- ja Tolliameti relvakandjate hulgas. Ühtlasi on praegu äärmiselt aktuaalne värvata kvalifitseeritud töötajaid ning kui töötajale pole varasemalt vajalikke koolitusi pakutud, tuleb hakata töötajat eraldi välja koolitama.

Peale vajaduse väljaselgitamist on võimalik seada eesmärgid ning kavandada vajaduspõhised koolitused ning hiljem hinnata, kas koolitus on andnud tulemusi. Koolitusvajadus tekib, kui töötajad tunnevad mingitest oskustest puudust või annavad puudustest märku töötaja töösooritused. (Purik, 2013, lk 19-20)

Lähtuvalt lõputöö eesmärgist püstitatakse järgnevad uurimisülesanded:

1. Analüüsida nii kodumaist kui välisriikide senist praktikat, mis on seotud relvade, erivahendite kasutamise ning vahetu sunniga.
2. Analüüsida olemasolevaid regulatsioone, mis on seotud erivahendite ning relva ja vahetu sunni kasutamisega.
3. Sünteesida teooriat ja uuringu tulemusi ning teha järeldusi ja ettepanekuid ametniku relvade ja erivahendite kasutamise oskuste parandamiseks ja arendamiseks.

Lõputöös kasutatakse nii kvalitatiivset kui kvantitatiivset uurimismeetodit. Töö empiirilises osas viiakse läbi uuring, mille käigus selgitatakse välja kas Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonna relvakandjad tunnevad end igapäevases töös pädevana relva kandma ning mis võib põhjustada ebakindlust. Töö raames viidi läbi küsitlus Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonna relvakandjate hulgas ning intervjuu Maksu- ja Tolliameti pearelvuri Madis Metsmaga.

Lõputöö koosneb kahest peatükist, mis jagunevad omakorda alapeatükkideks. Esimeses peatükis kirjeldatakse vahetu sunni olemust. Esimeses alapeatükis antakse vahetu sunni, erivahendite, jõu ning relva, gaasirelva ja külmlrelva kasutamisest. Teises alapeatükis kirjeldatakse Maksu- ja Tolliameti ning uurimisosakonna tööd. Ühtlasi kirjeldatakse, kuidas toimivad erinevad talitused Maksu- ja Tolliametis. Kolmandas alapeatükis kirjeldatakse

salakauba olemust, mis on oluline kuna uuringus osaleva osakonna peamine fookus on suunatud salakaubale ning selle leviku tõkestamisele.

Teises peatükis analüüsitakse milliseid uurimismeetodeid lõputöös kasutatakse ning millistel eesmärkidel. Esimeses alapeatükis antakse ülevaade, millist metodoloogiat kasutades on uuringu komponendid läbi viidud. Teises alapeatükis antakse ülevaade Maksu- ja Tolliameti relvakandjate hinnangust väljaõppele ning nende enda valmisolekust relva või erivahendit, külmrelva ja gaasirelva kasutada. Kolmandas alapeatükis on välja toodud intervjuu Maksu- ja Tolliameti pearelvuriga ning tema hinnang valmisolekule ning väljaõppe kvaliteedile. Kolmandas alapeatükis on välja toodud järeldused tulenevalt uuringust ning intervjuust.

Lõputöös kasutatakse erinevaid teadusartikleid, teaduskirjandust ning teadusallikate andmebaase EBSCO, Google Scholar ja Sage Journals. Lisaks teadusallikatele kasutatakse erinevaid õigusakte ja Maksu- ja Tolliameti andmebaasidest saadud andmeid, mille kasutamiseks on autoril olemas suusõnaline luba.

1. VAHETU SUNNI RAKENDAMINE MAKSU- JA TOLLIAMETI ÜLESANNETE TÄITMISEL

1.1 Jõu, erivahendite ja relvade kasutamise oskus kui erialane kompetents.

Käesolevas peatükis on kirjeldatud jõu, vahetu sunni, erivahendi, gaasirelva ja külmrelva ning relva kasutamiseks vajalikke treeningute meetodeid, treeningute vajadust ning hilisemat mõju vahendi edukaks kasutamiseks.

Maksu- ja Tolliameti ülesanne on hallata riigitulusid, rakendada riiklikku maksu- ja tollipoliitikat ning kaitsta ühiskonda ning majandustegevust (Maksu- ja Tolliamet, 2020) 2019. aastaks seatud Maksu- ja Tolliameti arengukavas märgiti, et organisatsiooni üheks põhimõtteks on professionaalsus, mille taga on oma tööd professionaalselt tegevad ametnikud. Sel viisil on võimalik teenida Eesti riiki efektiivselt ning pakkuda edukalt avalikke teenuseid. (Maksu- ja Tolliamet, 2019a) Eelnevast saab järeldada, et igasugune tööalane väljaõpe on äärmiselt oluline, õpetades välja kompetentseid ametnikke, kes teevad oma tööd optimaalse ajaga ning sealjuures on kutsealaselt edukad.

Näiteks üheks võimalikuks viisiks ametniku professionaalsuse tagamisel on Venemaal arendatav kompetentsusel baseeruv tolliametnike värbamisviis, mis pakub võimaluse värvata töötajaid juba teades nende kompetentsuse taset. See tagab järjepideva professionaalsuse arengu valdkonnas. Vajadus sellise lähenemise järele tekkis, kuna ametisse on vaja tolliametnikke, kes on oma ala spetsialistid ja ei vaja liigset järele aitamist vajaliku kompetentsuse saavutamiseks. Selleks, et selline võimekus saavutada, on amet ning väljaõpet pakkuv kool suhtluses ning jagatakse informatsiooni, mida toll ootab ning mida kool pakub. Ühtlasi annab kool informatsiooni oma lõpetajate kohta ning nende oskuste kohta. Sel viisil on võimalik arendada ameti väljaõppe valdkonda, mis tegeleks sellise lähenemise puhul efektiivselt lisaväljaõppe läbiviimisega, mitte algteadmiste pakkumisega. (Baranova, 2013, pp. 85-89) Seetõttu on oluline, et ametnikele oleks võimalik anda väga hea väljaõpe juba enne tööle asumist ning selgitada tulevastele ametnikele oma töös ettetulevaid riske ning ohte. Ühtlasi tuleb välja tuua, millised saavad olema tulevased tööülesanded ameti erinevatel ametikohtadel.

Kuritegude ärahoidmisel on ametnikel tihti otsene kontakt isikutega avalikus ruumis, kus isik võib käituda ettearvamatult ning ametnikul on vajadus ennast kaitsta. Tolliametnike ning tolliga seotud ametnike töös on palju ametialaseid kokkupuuteid erinevate inimestega. (Hoffman, Grater, Venter, Maree, Liebenber, 2019, p. 31)

Maailmas on palju juhtumeid, kus liigse jõu kasutamise tulemusena on tekitatud ohvrile vigastusi või on ülemäärase jõu kasutamise tagajärjel saanud inimene surma. Seetõttu on tekkinud olukord, kus tsiviilisikud peavad jõu kasutamist ebavajalikuks või ebaseaduslikuks. Näiteks võib tuua 2017. aastal Eestis toimunud olukorra, kus politseinik tappis püstolilasuga agressiivselt käitunud isiku. Toimunule järgnes palju erinevaid debatte ning arutelusi, kas vastav tegevus oli proportsionaalne ja vajalik.

Üldiselt lähtutakse sellisel juhul inimõigustest, kus inimest ei tohi kinni hoida ning talle viga teha. Sellised juhtumid annavad väga tugeva aluse, miks on vaja arendada õiget ning proportsionaalset jõu kasutamist. Nimetatud viisil on võimalik vältida liigsete vigastuste tekitamist ning hilisemaid probleeme, kui kinnipeetaval isikul tekivad näiteks mingit laadi füüsilised probleemid. Ühtlasi on võimalik ära hoida ümbritsevate inimeste ohtlikusse olukorda sattumise või ametniku enda kahjustamise. (Rajakaruna, Henry, Cutler, Fairman, 2017, p. 508)

Soovimatu surma või liigse kehavigastuse tekitamise vältimiseks, on oluline selgitada vahendi kasutamise ohutust. Tihti on vaja selleks arendada käitumuslikke omadusi. Varasem koolitus ja pidev praktiseerimine on äärmiselt oluline, kuna olles situatsioonis, kus ametnikul on vaja kasutada relva ning kui teda sihitakse relvaga, ununeb palju olulist. Sellises situatsioonis mängib olulist rolli nii-öelda lihasmälu, mis tekib just füüsilisest treenimisest. (Krey, 2011, p. 40)

Iga inimene on psühholoogiliselt erinev ning seetõttu ei saa öelda, et igale inimesele mõjuvad samasugused õppimismeetodid. Oluline on see, et iga uue oskuse või teadmise õppimisel inimene seda praktiseeriks. Oskuste integreerimine oma igapäeva töösse aitab teadmist ja oskust kinnitada ning meelde jätta. Oskuse õppimine on edukam ning kõige efektiivsem, kui õppijale tuuakse kätte nii vahendid kui selgitatakse nendega kaasnevaid probleeme, millega õppija oskab tulevikus arvestada. 2008. aastal tehti Kanada Rahvusliku Kaitse Institutsiooni taktikalise osakonna töötajatega katse, kus õpetati neile mitmeid erinevaid uusi tehnikalahendusi, mida nad oma igapäevastes tööülesannetes kasutada saaks.

Tulemused näitasid, et mida rohkem tehti ülesandeid praktiliselt läbi, seda selgemaks sai vahendite kasutamine ning eksperimendis osalenud ametnikud tundsid end enesekindlalt. (Grant, 2012, pp. 7-19)

Peale relva kasutatakse enesekaitseks näiteks teleskoopnui või pipragaasi. Iga enesekaitsevahend, sealhulgas teleskoopnui, nõuab väljaõpet ning reaalsuses vahendi kasutamist. Sel viisil on võimalik õppida korrektset tehnikat ja õiget taktikat ning vahendite eripärasid. Nimetatud oskuste arendamisel on inimene valmis reaalses situatsioonis vahendit õigesti ja tulemuslikult kasutama. Kuigi võib arvata, et teleskoopnui kasutamine pole keeruline, tuleb siiski õppida olulisi tehnikaid, et vastasele mitte liigselt viga teha ning ise mitte viga saada. Arendades lihasmälu muutub vahendi kasutaja ka ise enesekindlamaks. (Milligan, 2012, p. 1)

Vajadusel kasutavad tolliametnikud pipragaasi, mis on samuti äärmiselt efektiivne vahend agressiivselt käituva isiku tagasi tõrjumiseks. Pipragaasi kasutamisel on miinuseks asjaolu, et vahendit saab kasutada vaid kindlal vahemaal. Tavaliselt on selleks vahemaaks kaks meetrit, lähemalt kasutades võib gaas tekitada liigseid kahjustusi, samas liiga kaugelt ei jõua gaasi juga isikuni. Lisaks vahemaa hindamisele on oluline jälgida kui pikalt gaasi lasta. Sellised nüansid nõuavad jällegi vastavat väljaõpet, et mitte tekitada kõrvalistele isikutele kahjustusi ja vältida vastase liigset kahjustamist. (Stroshine, Brandl, 2019, p. 1)

Kuna uurimuslik osa on koostatud uurimisosakonna näitel, siis on oluline märkida, et uurimisosakonnas on gaasi ning nui kasutamine võrdlemisi harv praktika. Seetõttu pööratakse nende enesekaitsevahendite kasutamisele vähem tähelepanu ja nende kasutamist treenitakse vähem.

Kuna gaasi ja nui kasutatakse vähem ning nende kasutamist harjutatakse vähe, on võimalik olukord, et ametnik võib kasutada vahendit valesti, kui see tema valdusesse peaks sattuma. Gaas ja nui on liigitatud mitte-surmavaks vahendiks, kuid näiteks nui valesti kasutamisel võib sellest kergelt saada surmav relv. Sel põhjusel on oluline, et ametnikele oleks selge, milline on kasutamise meetod. Treeningu järel on võimalik kasutada nui ja gaasi viisil, mis tekitab agressiivsele isikule võimalikult vähe vigastusi, mis paranevad kiiresti. (Gross, 2015, p.203)

Kuid mitte alati pole vajalik kasutada vahetut sundi või mõnda erivahendit, gaasirelva või külmrelva, et agressiivselt käituvat isikut tõrjuda. Töös tuleb ette olukordi, kus vajalik on anda agressiivsele inimesele vaid korraldus, mille järgselt peaks inimene rahunema või mõistma, et tema tegevus on vale. Enesekaitstes on esimeseks kaitse viisiks hääl. Kasutades häält ning selgeid ja konkreetseid korraldusi nagu „STOP“, „LÕPETAGE“ ja muud sellist laadi väljendeid, reageerivad ka ümberkaudsed inimesed ning see võib aidata agressiivselt käituval inimesel mõista, et tema teguviis on väär. (Brown, 1995, p.44)

Argumentatiivne suhtlemisoskus on äärmiselt oluline omadus ning üldiselt tagab positiivsed tulemused. Ametnik, kes oskab suhelda ning valdab hästi argumenteerimist suudab tõenäolisemalt agressiivse isiku rahustada ning ilma isikut solvamata seletada talle, miks käitumine vale on või miks teda näiteks kinni peetakse. Negatiivse tulemuse toob agressiivne suhtumine teise inimesse ning seega võib olukord eskaleeruda hoopis keerulisemaks. (Martin, Anderson, 1996, pp. 549-550)

Lisaks relva, gaasirelva ja külmrelva ning erivahendite kasutamise oskustele, on oluline osata olukorda hinnata. Oskus olukorda hinnata aitab leida kõige eesmärgipärasem viisi oht kõrvaldada. Olukorra hindamisel on suur roll tekkival stressil ja koormusel ning ootamatustel, mis olukorraga kaasnevad või on juba kaasnud. Kriisisituatsiooni hindamise oskuste treenimisel keskendutakse just otsuste tegemisele keerulises olukorras, selleks on koostatud erinevad testid, mis aitavad välja selgitada, kuidas inimene käitub stressirikas olukorras. (Männiste, Pedaste, Schimanski, 2019, p.462)

Stressirikas olukord tingib inimeses võimetuse olukorraga hakkama saada. See tähendab, et inimene ei suuda enam otsustada, kuidas toimida. Olukorra lahendamiseks on oluline, et isik oskaks välja selgitada kaks olulist nüanssi, milleks on olukorra esmane hindamine ning välja selgitamine, kas olukord on kellelegi füüsiliselt ohtlik. Teiseks on vajalik endas selguse leidmine, kas inimene ise on võimeline tekkinud olukorraga toime tulema. (Regehr, LeBlanc, Jelley, Barath, 2008, pp. 296-297)

Treeningutel on oluline roll ametniku edukaks töökarjäärriks. Samas on tähtis, et ametnikul oleks emotsionaalselt hea tööd teha. Korra loomine on äärmiselt stressi tekitav töö ning nõuab nii kehaliselt kui vaimselt pingutust. Stressi põhjuseid on mitmeid. Uuringute tulemusena on tuvastatud, et korrakaitsetöös on kõige suurem stressi tekitaja töökeskkond. Korrakaitse ametites töötavad isikud on igapäevaselt väga tugeva stressi all, isegi kui nad

seda ise ei märka. Siinkohal on oluline märkida, et oluline stressiallikas on vähene väljaõpe, mis tekitab inimeses emotsionaalset ebakindlust. Seetõttu on oluline, et ametikoht pakuks töötajale võimalikult palju motiveerivaid võimalusi oma oskuste parandamiseks ning ühtlasi näiteks paremat palka, mis motiveerib ametnikku oma oskusi arendama ning ebakindlusest üle olema. (Roz, Raval, 2017, p. 1485)

Füüsilisel aktiivsusel on oluline roll enesekaitse oskuste edukal omandamisel ning selle kasutamisel. Inimene, kes aktiivselt tegeleb spordiga ning näeb vaeva oma füüsilise tervise parendamisega, on tõenäoliselt efektiivne enesekaitsetes ning üldiselt on tema suutlikkus ennast kaitsta palju suurem. Füüsiline treening pakub inimesele võimaluse arendada esiteks aeroobse treeningu näol vastupidavust ning muu füüsilise treeningu näol kiirust. Vastupidavus ning reaktsiooni kiirus on peamised komponendid, mis teevad inimesest hea enesekaitseja. Tihti leitakse, et kes reageerib esimesena on võitja ning reaalses situatsioonides on see tõsi. See tähendab, et inimene kellel on kiirem reaktsioon on üldiselt võitja ehk inimene, kes suudab kiiremini olukorras orienteeruda, on võimeline selle olukorra kiiremini realiseerima ja konflikti maha rahustama. (Stănciulescu, Beldiman, 2019, pp. 123-124)

Militaarvaldkonnas on oluline treeningute vaheldumine ning seal on samuti jagatud treeningud vastavalt enesekaitse komponentidele. Nendeks valdkondadeks treeningutel on üldine tugevus, mis tähendab isiku füüsilise jõu arendamist. Näiteks kasutatakse selleks jõutreeninguid jõusaalides. Teiseks valdkonnaks on kiirus ehk sellisel treeningul arendatakse inimeste reaktsiooni kiirust ning võimekust olukordades ratsionaalselt tegutseda. Kolmandaks treeningute liigiks on vastupidavus, mis peamiselt on seotud aeroobse treeninguga. See annab inimesele võimaluse reaalses situatsioonis pikemalt vastu pidada ning aitab inimesel aeglasemalt väsida. Sellisteks treeninguteks võivad olla kas tavaline aeroobne treening nagu näiteks jooksmine, sõudmine, rattasõit ja muu taoline sport või näiteks kontaktsport, mille alla liigitub näiteks poksimine. (Stănciulescu, Beldiman, 2019, pp. 124-125)

Ainuüksi vajadus professionaalse vahendi kasutamise järele seab ametnikule kohustuse olla arenguvõimeline ning käia kaasas ajas areneva tehnikaga, milleks võib olla siis enesekaitsevahendid või ka näiteks erinevad arvutisüsteemid, mis pidevalt arenevad. Lisaks eeltoodule on oluline, et indiviid oleks võimeline arenema töökeskkonnas, mis praegusel ajal

on kiiresti muutuv kuna julgeolekuolukord on maailmas pidevas arenemises. Juhul kui ametnik ei ole võimeline oma professionaalseid oskuseid viima kooskõlasse kehtivate õigusnormidega, süsteemidega ning vahenditega, kajastub see tema töö kvaliteedis ning võib tingida isikule töökaotuse. (Ridamäe, 2011)

Juhul kui ametnik pole õppimis- ega arenemisvõimeline, kaob ära oskus jõudu proportsionaalselt kasutada, kuna treeningutel pole ametnik suuteline olulisi tehnikaid omandama. Ametnik peab suutma oma oskusi arendada reaalsete situatsioonide järgi ning need meelde jätta. Vastasel juhul võib toimuda jõu üle või liiga vähene kasutamine. (Bienert, 2016, p. 215)

Siinkohal on oluline tähelepanu pöörata lisaks treeningute vajadusele ka vanusele ning sellele, kuidas vanus mõjutab inimest.

Vanust saab seostada inimese õppimisvõimega, mis tähendab, et mida vanemaks inimene saab, seda keerulisem on inimesel teadmisi omandada ning meenutada juba omandatud. Kõige enam on negatiivselt mõjutatud assotsiatiivsed tegevused. Igasugused meenutused tulevad keeruliselt ning seega ei pruugi meenuda varasemalt omandatud teadmised. (Clark, Freedberg, Hazentine, Voss, 2015, pp. 1-2)

Spordil ja füüsilisel aktiivsusel on oluline roll igas vanuses inimeste nii vaimsele kui füüsilisele tervisele. Eriti oluline on sportlik aktiivsus vanemas eas inimestele. Sel viisil saab vanem inimene arendada oma loogilist mõtlemist ning hoida oma aju töös. Treenimine ning füüsiline aktiivsus aitab aeglustada vananemise protsessi, parandada liigeste liikuvust ning vähendada ülekaalu riski. Vanematele inimestele pole ükski spordiala keelatud, kõige paremad alad on aeroobsed, näiteks kõndimine, ujumine, kergejõustik ning erinevad spordimängud. Sport aitab kaasa suhtlemisele, mis aitab vanematel inimestel jällegi oma vaimset tervist korras hoida. (Tumanova, 2019, p692)

Igasugune treenimine ning enesearendamine algab eelkõige motiveeritusest ja sellest tulenevalt soovist ennast paremaks muuta ning tööülesandeid edukamalt täita.

Motiveeritus aitab tekitada inimesele positiivset suhtumist töösse ning töökohta. Motivatsioon on emotsionaalne protsess, mis on seotud indiviidi ja teda ümbritsevaga. Kuna töökeskkond on üldiselt piiratud, tuleb panustada rohkem muudele aspektidele nagu näiteks töö sisu, inimeste sobivus ühes kollektiivis töötama ning ülemuste suhtumisele oma

alluvatesse. Need on peamised motivaatorid, mis aitavad inimesel edukalt tööd teha. (Latham, Pinder, 2005, p486)

Kokkuvõttes võib öelda, et igasugune erivahendi, tulirelva, gaasirelva, külmrelva või taktika kasutamine nõuab pidevat praktiseerimist ning valmisolekut uute meetodite ja vahendite omandamiseks. Selleks, et erivahendi, gaasirelva, külmrelva ja tulirelva kasutamine oleks edukas ning optimaalne, peab ametnik oma vahendeid hästi tundma ning oskama neid proportsionaalselt kasutada.

1.2 Maksu- ja Tolliameti uurimisosakond ja vahetu sunni rakendamine

Käesolevas peatükis on kirjeldatud nii Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonnas tehtavaid toiminguid ning välja toodud erinevate määruste toel tehtavatele toimingutele kehtestatud protseduurid.

Maksu- ja Tolliameti ülesandeks on kontrollida keeldude ja piirangutega kauba liikumist nii tollipunktides kui välispiiril ja sisemaal.

Maksu- ja Tolliameti uurimisosakond tegeleb aktsiisikauba ja keelatud või eriluba nõudva kauba pettuste tõkestamise ning aktsiisikauba ja keelatud kauba süütegude menetlusega.

Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonda kuulub mitu erinevat talitust. Maksu- ja Tolliameti peadirektori käskkirja nr 270-P lisa 6 järgselt kuulub uurimisosakonna alla üheksa talitust. Nendeks on:

1. jälitustalitus;
2. koordineerimis- ja arendustalitus;
2. rahvusvahelise kriminaalkoostöö talitus;
3. Ida talitus;
4. Lõuna talitus;
5. Lääne talitus;
7. Põhja I talitus;

8. Põhja II talitus;

9. narkotalitus.

Osakonna ülesanneteks on peamiselt avalduste ning vihjete alusel planeeritavate või juba toimepandud maksualaste ning tolli- ja narkoalaste rikkumiste lahendamine. Ühtlasi tegeleb osakond jälitustegevusega eesmärgil tõkestada eelnimetatud kuritegusid. Jälitustegevuse teostamise pädevust reguleerib kriminaalmenetluse seadustik. (Maksu- ja Tolliamet, 2013)

Koordinatsiooni- ja arendustalituse ülesandeks on koguda andmeid ja teavet ning seda analüüsida. Ühtlasi koostavad nad aruandeid toimunud sündmustest ning arengutest seoses Maksu- ja Tolliameti tööga ning strateegilisi ja operatiivanalüüse. (Maksu- ja Tolliamet, 2013)

Riskianalüüsil on äärmiselt oluline roll ametniku igapäevases töös. Ühest küljest aitab see kaardistada võimalikke ohufaktoreid ning teisest küljest leida võimalikud riskid riigi majandusele. Erinevate automatiseeritud süsteemidele üleminekuga muutub toll üha enam sõltuvaks põhjalikust andmete analüüsist. Automatiseeritud süsteemide abil on võimalik aina rohkem teha tõhusat riskihindamist ning leida sihtmärke. (Zhou, 2019, p. 115)

Kaasaegses ühiskonnas pakub andmete analüüsimine võimalust parandada otsuste langetamist ning seega on vaja kvaliteetset tehnikat, millega andmeid koguda, analüüsida ja talletada. (Chermiti, 2019, p. 39)

Nii tollist kui muudest tolliga seotud osakondadest liigub läbi väga palju erinevat infot ning sellest tuleb leida vaid kvaliteetne info. Sellistel juhtudel ei ole ametile oluline kvantiteet vaid andmete kvaliteet. Ainult väga sisukas analüüs annab võimaluse leida kasulikku informatsiooni, mille abil on hiljem võimalik teha otsuseid ning mis suunavad ametniku mingit otsust tegema. (Chermiti, 2019, p. 39)

Paljud riigid on liikunud üle suurtele andmebaasidele, mis võimaldavad määrata olukorrad, kus mõne saadetisega kaasnevat riski saab vähendada ilma seda kaupa füüsiliselt peatamata. Sealjuures ei suurene võimalus keelatud kaupadel vabalt üle piiri liikuda, samas väheneb ametnikul vajadus füüsiliselt kaubaga tegeleda. (Hoffman, Grater, Venter, Maree, Liebenber, 2019, p. 31)

Lisaks arendatud andmebaasidele on oluline rahvusvaheline koostöö, mis pakub võimaluse tõkestada keelatud kauba riigist välja liikumist. Selleks on oluline, et riskiga kaupade märgistus või muu indikaator oleks kantud andmebaasi. Rahvusvaheline koostöö on oluline, et riigid omavahel teaksid, milliseid kaupu ei tohi toimetada mingitesse riikidesse. Ja ühtlasi teostada ka ühtset järelevalvet, mis pakub võimaluse teostada järelevalvet piiriüleselt. (Hoffman, Grater, Venter, Maree, Liebenber, 2019, p. 31)

Maksu- ja Tolliametis kuulus liikuvtollikontolli üksus kuni 2018. aastast tolliosakonna alla, kuid alates 2018 kuulub talitus uurimisosakonna Põhja II talituse alla. Uurimisosakonna põhimääruse 15. punkti alusel on Põhja II talituse ülesanne tollialaste rikkumiste ennetamine, tõkestamine ning kohtueelne uurimine ja jälitustegevuse teostamine. Tolliseaduse § 4 alusel on Maksu- ja Tolliameti ülesanne kaitsta majandust ning tõkestada salakaubavedu (Tolliseadus, 2019).

Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonnas on ligikaudu 120 töötajat, kellel on relva kandmise õigus või vajadus. Ametijuhendist tulenevalt on tolliinspektorid ning jälitustoiminguid tegevatel ametnikel kohustus kanda relva ning sellest tulenevalt sooritada positiivselt nii relva kui gaasirelva, külmrelva ja erivahedi eksam. Lisaks tulirelvale on ametnikel õigus kanda käeraudu, teleskoopnuia ja gaasi. Maksu- ja Tolliamet on seaduse järgi korrakaitseorgan ning seetõttu on Maksu- ja Tolliameti ametnike tegevus reguleeritud Korrakaitseaduses (Korrakaitseadus, 2019)

Jõu, erivahendi, külmrelva, gaasirelva ja tulirelva kasutamiseks on Maksu- ja Tolliamet koostanud juhendi, milles on sätestatud baasnõuded nimetatud vahendite kasutamiseks. Peamisteks vajalikeks oskusteks on enesekaitsevõtted, vahetu sunni kasutamisel vajalikud käitumisjuhised, sideõpe, erivahendi, külmrelva, gaasirelva ja relvaõppe ning välitöö põhioskused. Kuna oskuste hulka kuulub tulirelva, erivahendi, gaasirelva, külmrelva ja jõu kasutamine, on oluline, et ametnik oskaks peale vahendi kasutamist pakkuda isikule esmaabi, mille baasteadmine on sätestatud juhendis. (Maksu- ja Tolliamet, 2014, lk 1)

Juhendis on täpsustatud Korrakaitseadusest lähtuvalt ametnike tegevusi võimalikult proportsionaalseks muutvaid meetmeid. Tegevused ja meetmed peavad isikut kahjustama võimalikult vähesel määral ning tegevus peab olema võrdeline taotletava eesmärgiga. (Maksu- ja Tolliamet, 2014, lk 1) See tähendab seda, et meetet ei või rakendada kauem kui

eesmärgi saavutamiseni või kui eesmärgi saavutamine pole enam võimalik. Ametnik peab vastutama inimeste elu ning tervise eest. (Maksu- ja Tolliamet, 2014, lk 1)

Lisaks sellele, et ametnikud peavad hoidma teiste inimeste elusid, peavad nad hoidma enda elu ning kaitsma oma tervist. Selleks on määratud ametnikule õigus kasutada erivahendit, gaasirelva, külmrelva ning relva. Oluline on märkida, et relva ning erivahendi, gaasirelva ja külmrelva kandmine on lubatud vaid tööülesannete täitmisel. (Maksu- ja Tolliamet, 2014, lk 1) Vahetu sunni kasutamise eesmärgiks peab olema isiku seadusekuulekale tegevusele suunamine või otsese ohu vältimine ning korrariikkumise lõpetamine (Purik, 2013, lk 27). Selleks, et ametnik, kelle ametikohal tekib vajadus kasutada jõudu või erivahendit, gaasirelva ja külmrelva ning tulirelva, teeks seda proportsionaalselt, on vaja läbida turvataktika baaskoolitused ja täiendkoolitused ning sooritama atesteerimisi, eksameid ning arvestusi. Kui ametniku teadmised või praktilised oskused ei vasta sätestatud nõuetele, saadetakse ametnik turvataktika baaskoolitusele. (Maksu- ja Tolliamet, 2014, lk 2)

Kui ametnikul puuduvad varasemad oskused erivahendi, külmrelva, gaasirelva, enesekaitse või relva kasutamiseks, võimaldatakse tal oma oskuste täiendamiseks kuus kuni 18 kuud, olenevalt treeningute sagedusest. Laskeoskuste täiendamiseks on aega kuni kuus kuud, mis samuti on olemas lasketreeningute toimumise sagedusest. Ühtlasi on ametnikul keelatud puududa mõjuva põhjuseta treeningutelt. (Maksu- ja Tolliamet, 2014, lk 3)

Kokkuvõttes saab öelda, et Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonnas töötamine nõuab paljudelt ametnikelt valmisolekut oma füüsilisi oskusi arendada ning seda võrdlemisi piiratud aja jooksul. See nõuab väga tugevat pühendumist ja motivatsiooni.

1.3 Salakaup ja narkootilised ained

Käesolev alapeatükk on loodud selleks, et selgitada täpsemalt Maksu- ja Tolliameti üldist ning täpsemalt uurimisosakonna töö vajalikkust. Varasema käsitluse alusel on uurimisosakonna üheks peamiseks tööülesandeks salakauba avastamine ning sellega kauplemise tõkestamine.

Keelatud kaubaks on toode, mida ei või üldse üle piiri toimetada ning piiranguga kaubaks on toode, millele on määratud mingisugune piirang, või vajab kaup üle piiri toimetamiseks eriluba. Ühtlasi võib tootele olla määratud mahuline piirang. Lisaks keelatud toodetele liigituvad salakaubaks aktsiisikaubad, mille hind võib olla mujal riikides soodsam ning millele on kehtestatud näiteks impordipiirang. (Rauam, 2015, lk 8)

Maksu- ja Tolliameti 2017-2020. aasta arengukavasse on märgitud, et oluline on arendada impordi ja ekspordi toimimist kolmandate riikidega (Maksu- ja Tolliamet, 2017).

Olenemata sellest, et soovitakse arendada ning lihtsustada kauplemist kolmandate riikidega, tuleb siiski rakendada tugevat kontrolli kauba liikumisel Eestisse ning teistesse riikidesse. Seetõttu tuleb teha muudatusi tollipoliitikas. Kui Euroopa Liidu tollipoliitika muutub ja muutus on eesmärgiga kaitsta tööstust, siis seda saab käsitleda kui majanduse kaitsmise funktsiooni. Mida suurem on tööstus, seda rohkem kaitset majandustegevus vajab ning nõuab tariifide seadmist kaupadele. (Tavares, 2005, p. 112)

Mitte kõigis Euroopa Liidu riikides ei kehti samad seadused, üldjoontes peavad need siiski baseeruma ühtsetel eesmärkidel ning regulatsioonidel. Eesmärgiks peab olema seatud kuritegevuse, inimkaubanduse, laste vastu suunatud kuritegude, narkootikumide, relvade ning muu keelatu liikumise takistamine. (Lyons, 2001, lk 46)

Salakaup on äärmiselt lai mõiste, mis hõlmab endas nii aktsiisikaupu, millelt on maksud maksmata kui keelatud kaupu.

Salakaubaks võib lugeda näiteks suitsuvaba tubakatoode, ehk tubakatoode mis ei vaja põlemisprotsessi ning muid tubakatooteid, millel pole Eesti maksumärke (Maksu- ja Tolliamet, 2019b). Salakaup Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonna mõistes on aktsiisikaup, mis on toimetatud riiki, ilma et kaubale oleks kohaldatud tolliformaalsusi.

2018. aastal leidis Maksu- ja Tolliameti uurimisosakond suures koguses salaalkoholi ning salasigarette. Salaalkoholil polnud ühtegi maksumärki ning hiljem läbiotsimise käigus leitud 112 plokil sigarettidel polnud Eesti maksumärke. Sellel juhul oli tegemist alkoholi ning sigarettide ebaseadusliku käitlemisega. (Maksu- ja Tolliamet, 2018)

Salakauba leidmiseks on üldiselt loodud erinevad profiilid, mille loomisel on kasutatud statistikat. Näiteks Ameerikas oli varasemalt peamiseks salakauba vedaja profiiliks kujunenud afro-ameeriklased. Sellisel juhul on oluline uurida kahtlustatava isiku tausta ning

seda, milline seos on isikul riigiga. Oleks ebaõiglane kahtlustada igat afro-ameeriklast salakauba vedamises ning sellega kauplemises, kuid siiski tuleb profiiliga arvestada. See tingis tugeva rassismiga seotud probleemi ning edaspidi võeti rohkem arvesse isiku etnilist tausta. (Tillyer, Klahm, 2011, pp. 168-169)

Hilisematest uuringutest leiti, et tekkinud profiilid, milleks olid kujunenud nii afro-ameeriklased kui hispaania päritolu isikud, tegelesid vaid kanepi tarvitamisega ning sellega kauplemisega. Ülejäänud narkootikumide ning salakaubaga tegelesid hoopis teised ühiskonnagrupid. Seetõttu on oluline pidevalt oma profiile muuta, et ei tekiks olukorda, kus salakaup või narkootikumid jäävad avastamata, kuna keskendutakse vaid ühele ühiskonnagrupile. (Tillyer, Klahm, 2011, pp. 169-170)

Lisaks salasigaretidele ning salaalkoholile, on olulisel kohal tõkestamistegevuses narkootikumid. Narkootikumide tarbimine ohustab elanikkonna tervist ning ühtlasi elukeskkonda ning majandus. Esimesed näited narkootikumide kasutamisest pärinevad aastast 1930 ning laiemalt hakkasid narkootikumid levima 1960. aastatel ning see toimub aktiivselt tänapäeval. (Porn, 2015, lk 10-11)

Narkootikumid on tõenäoliselt palju olulisem produkt, mille levikut tõkestada, kuna narkootikumid on üldiselt keemilist päritolu ning tekitavad inimese kehale üldiselt juba peale esimest tarvitamist püsivaid kahjustusi. Narkootikumide hulka liigituvad osaliselt ravimid. Mõned ravimid on Eestis kas retseptiravimid või pole neid üldse Eestis müügil, samas on need müügil näiteks Venemaal ning sealt neid ka salaja Eestisse tuuakse.

Paljudel ravimitel on mõningane narkootiline mõju või väga sarnane mõju mõne narkootikumiga. See tähendab, et neid ravimeid kasutatakse narkootilisel eesmärgil. Psühhotroopsete ravimite väärkasutamine kasvab pidevalt. Tihti peetakse ravimeid vähem ohtlikuks kui narkootikume ning ei arvestata, et väärkasutamisel tingivad need samasuguseid tüsistusi kui sarnane narkootiline aine. (Mutlu, Aşicioğlu, 2020, p. 196)

Üheks lihtsamaks viisiks narkootikume kolmandatest riikidest transportida, on meretransport. Mere kaudu liigub väga suur kogus erinevaid tooteid ning sel viisil on väga lihtne peita kaubalasti narkootikume, sest neid on keeruline leida. Pole kahtlust, et meretransport on kõige laialdasemalt levinud viis keelatud esemete vedamiseks. (Radionov, 2010, pp. 271-280)

Laevadelt keelatud toodete leidmiseks on oluline, et tollil oleks võimekus liikuda laeval ning teha seda ohutult. Siin on olulisel kohal ametnike spetsiifilise väljaõppe tase ning oskused.

Lähtudes eeltoodust saab tõdeda, et salakaubandus on probleem ühiskonnas ning mõjutab piirkondlikku turvalisust kuritegevuse kasvu kaudu. Salakaup ja salakaubandus ei kao maailmast tõenäoliselt kuhugi ning seetõttu tuleb vastavate instantside ametnikel salakauba tõkestamisega pidevalt tegeleda. Juhukontroll on tollitöös tõhus meede, millega on saadud salakaubandus kontrolli alla, kasutusel on tehnilised vahendid, välja on õpetatud tubaka- ja narkoerad, kuid kõige olulisemal kohal on oma tööd tundev ja oskav professionaalne tolliametnik.

2. MAKSU- JA TOLLIAMETI UURIMISOSAKONNA AMETNIKE VALMISOLEK JÕU, ERIVAHENDI, GAASI- KÜLMRELVA NING TULIRELVA KASUTAMISEKS

2.1 Lõputöös kasutatud uurimismeetodid

Lõputöös on kasutatud kvalitatiivset ning kvantitatiivset uurimismeetodit.

Kvantitatiivse meetodina on kasutatud ankeetküsitlust ja uuringuandmete saamiseks kasutatakse standarditud küsimustikku uurimisosakonna relva kandvate ametnike hulgas, mille abil püütakse välja selgitada töötajate hinnang erivahendi, ning vahetu sunni vahendite kasutamise valmisolekule. Lisaks selgub vastava väljaõppe piisavus või mittepiisavus.

Küsitluse positiivseks küljeks võib lugeda võimalust koguda suur kogus andmeid võrdlemisi lihtsal meetodil. Ühtlasi annab elektrooniline küsitluse saatmine võimaluse hiljem andmeid hõlpsasti analüüsida arvuti abil. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara, 2004)

Küsitlus on koostatud kombineeritud küsitluse meetodit kasutades. Lõputöös on kasutatud eesmärgistatud valimit, kuna küsitlus on suunatud Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonna relvakandjate valmisoleku välja selgitamiseks. Valitud on Maksu- ja Tolliameti

uurimisosakonna relvakandjad, kuna paljude selle osakonna ametnike ametijuhendid nõuavad relva kandmist.

Ankeetküsitlus koosnes 19 küsimusest, millest 11 olid suletud vastusega küsimused, 5 poolavatud vastustega ja 3 avatud vastustega küsimused. 10.küsimus oli vabatahtlik küsimus, millele vastasid ametnikud, kes ei läbinud esimesel katsel relvaeksamit. Küsitlus toimus perioodil 18.veebruar 2020 ning viimane vastus küsitlusele laekus 3.märtsil 2020, seejärel küsitlus suleti. Küsitlus viidi läbi internetikeskkonnas *Google Forms*. Küsitluse internetiaadress saadeti ametnikele e-mailile. Küsitluses osales 66 relvakandjat, kellest küsitlusele vastas 46 isikut.

Lõputöös läbiviidud küsitluse andmeid on analüüsitud statistilise analüüsi meetodil, et kirjeldada kogutud andmete alusel uurimistulemusi ja saada ülevaade erinevate tunnuste olemusest ja seostest mitmete mõjuteguritega. Kasutatud on kirjeldavat statistikat, mille eesmärk on andmete organiseerimine ja andmestikus sisalduva informatsiooni ühtne ja ülevaatlik esitamine (Õunapuu, 2014).

Kirjeldavat statistikat kasutades on lõputöö analüüsiosas esitatud võrdlevaid tabeleid, protsendijaotust ja keskväärtuste leidmist. Paremaks andmete analüüsi kajastamiseks on arvandmed esitatud visualiseeritud kujul graafiliselt sektordiagrammidena, tulpdiagrammidena ja histogrammidena. Statistiliseks analüüsiks on kasutatud tabelarvutusprogrammi *Microsoft Excel*.

Lisaks küsitlusele viib lõputöö koostaja läbi poolstruktureeritud eksperdiintervjuu Maksu- ja Tolliameti pearelvuriga, mis annab hinnangu Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonna relvakandjate valmisolekule relva, erivahendi, külmrelva, gaasirelva ja jõu kasutamiseks.

Intervjuu suur eelis teiste andmekogumise meetodite ees on paindlikkus, võimalus andmekogumist vastavalt olukorrale ja vastajale reguleerida. Intervjuus võib varieerida teemade järjekorda ning vastuste tõlgendamiseks on rohkem võimalusi. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara, 2004)

Experdiintervjuu puhul pakuvad intervjuueeritavad uurijale huvi teatud valdkonna ekspertidena, seega on nad uuringusse kaasatud kui teatud rühma esindajad (Laherand, 2008).

Poolstruktureeritud intervjuud iseloomustavad järgmised tunnusjooned: intervjuu korraldus on osaliselt reglementeeritud, küsimused on valmistatud ette vaid intervjuu alustamiseks ja küsimuste sõnastamine on paindlik, intervjuueeritav võib vastata küsimustele ja anda selgitusi ning vajadusel võib talle esitada täpsustavaid küsimusi. Seega küsimuste liik ja arv ei ole piiratud ning vastused on selgitava iseloomuga. (Õunapuu, 2014)

Eksperdiintervjuu eesmärk käesolevas lõputöös on saada eksperdi hinnang praegusele olukorrale, kuna ametnikud ei pruugi oma oskusi adekvaatselt hinnata. Intervjuu toimus 24.märtsil 2020. aastal ning intervjuu pikkuseks kujunes 52 minutit. Intervjuu on osaliselt struktureeritud, küsimused olid varasemalt ette valmistatud, kuid intervjuu jooksul küsiti täpsustavaid küsimusi, et jõuda sisulisemate vastusteni. Intervjuu toimus seoses eriolukorraga seotud piirangutega *WhatsApp* rakenduses, et vältida inimkontakti. Intervjuul osales lõputöö juhendaja Kristjan Haugas, et vajadusel intervjuu küsimusi täpsustada või suunata. Intervjuu analüüsimiseks on intervjuu salvestatud helifailina ning dokumenteeritud tekstifailina.

Eksperdiintervjuuga kogutud andmete analüüsimisel on kasutatud vestlusanalüüsi, et säilitada teksti terviklikkus, arvestada intervjuueeritava poolt toodud väidete konteksti ning tõsta esile interaktsiooni ehk vastastikmõju mitmesugustest lähtekohtadest vaadatuna.

Vestlusanalüüs keskendub interaktsiooni tähendusele ja kontekstile, sidudes neid mõlemaid järgnevuse ideega. See, mida mõistame konteksti all, on suuresti tegevuste järgnevus, ja et tegevuse tähenduse loomises on oluline roll sellele eelnevatel tegevustel. (Laherand, 2008)

Käesolevas lõputöös on intervjuu analüüsi käigus tõstetud esile teatud väited ning analüüsitud näiteks ametnike treenituse mõju jõu ja erivahendi, gaasirelva, külmrelva kasutamisel läbitud treeningumahtudega või finantskolledži kadettide õpingute mõju nende töösooritustele ja tööalaste ülesannete täitmisele Maksu- ja Tolliametis seoses ohutu jõu- ja erivahendi, gaasirelva ja külmrelva kasutamisega ja enesekaitsega ning lisatud täiendavad lõigud.

2.2 Küsitlus Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonna relvakandjate hulgas seoses valmisolekuga, kasutada erivahendit, jõudu ning relva, külmrelva ja gaasirelva.

Lõputöö peatükis 1.2 on selgitatud, milliseid ülesandeid täidab ja millega tegeleb Maksu- ja Tolliametis uurimisosakond.

Eeltoodust tulenevalt tegeleb Maksu- ja Tolliameti uurimisosakond aktsiisikauba ja keelatud või eriluba nõudva kauba pettuste tõkestamise ning aktsiisikauba ja keelatud kauba süütegude menetlusega.

Järgnevad tabelid on informatiivsed, et selgitada täpsemalt uurimisosakonnas toimuvate reaalsete kontaktide hulka statistiliselt aastate lõikes ning toimunud protseduuride lõikes aastatel 2018-2019 võrdlevalt.

Tabel 1. Kriminaalkuritegudega tegelevad Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonna kinni peetud isikute hulk kriminaalkuritegudega tegelevates osakondades 2018-2019 (Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonna sisene aruandlus 2018 ja 2019. aasta kohta; autori koostatud)

Kriminaalkuritegudega tegelevad osakonnad	
Aasta	Kinni peetud isikud
2018	77
2019	128

Tabelis 1 on arvuliselt näidatud reaalsed kontaktid, milles uurimisosakonna kriminaalkuritegudega tegelevad ametnikud on osalenud. Nagu tabelist on näha, on võrreldes 2018. aastaga 2019. aastal toimunud tunduvalt rohkem kontakte, mis nõuab olulist valmisolekut ametnikult ennast ning teisi kaitsta.

Tabel 2. Liikuva tollikontrolli üksuse kontaktid kliendiga 2018-2019. aastal (Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonna sisene aruandlus 2018 ja 2019. aasta kohta; autori koostatud)

Protseduur	Liikuva tollikontrolli üksuse kontaktid klientidega	
	2018	2019
Kinnipidamised	7	15
Kontrollitud	19	23
Läbiotsimised	93	112

Tabelisse 2 on märgitud arvuliselt kõik 2018-2019. aastal toimunud kontaktid klientidega, sealhulgas kinni peetud isikud, tehtud kontrollitud ja läbiotsimised, milles oleks võinud olla vajadus kasutada vahetatud sundi või mõnda erivahendit, külmrelva, gaasirelva või tulirelva.

Küsitluses uurimisosakonna relva kandvate ametnike hulgas, selgitati välja esimese küsimusena vastajate vanus.

Keskmiseks vanuseks kujunes 38-39. Kõige enam oli 34, 36, 40 ja 48 aasta vanuseid ametnikke. Kõige nooremad vastajad olid 24-aastased.

Lõputöö peatükis 1.1 lk 14 on välja toodud, et vanusel on väga oluline roll inimese uute oskuste omandamise võimes. Mida vanemaks saab inimene, seda keerulisem on oskusi omandada ning õpitud meenutada.

Teiseks küsimuseks oli tööstaaži vahemiku valimine.

Valikuvariantideks oli 0-2 aastat, 3-7 aastat, 8-15 aastat ning 16-30 aastat. Vahemikud seati paika koostöös uurimisosakonna liikuva tollikontrolli üksuse juhtivinspektoriga.

Valikuvariantide vahemikke saab selgitada järgmiselt:

0-2aastase staažiga ametnikud on alles alustavad töötajad, keda tegelikult veel koolitatakse.

3-7 aastat on äsja inspektori profiilile sobivaks koolitatud ametnik, kellel on tavaliselt suur optimism ja tahe midagi ellu viia ja muuta, samas on see klass, kes seitsme aastase staaži juures hakkab otsima uut väljundit.

8-15 aastat on üldiselt spetsialistid, kelle puhul on oht, et nad võivad ametist lahkuda, kuna pikk staaž on juba seljataga.

16-30 aastat üldiselt väga staažikad ning väga heade oskustega ametnikud, kes on väga olulisel ametikohal või pensionieas lähenevad või juba pensionieas ametnikud, kel pole enam kuhugi minna, sest uute teadmiste omandamine on raskendatud. Tihtilugu 16-30 staaži puhul on keskmine töötajate vanus 50 ja rohkem aastaid.

50% vastanutest märkis staažiks 16-30 aastat. Kõige vähem 13% vastanutest märkis staažiks 0-2 aastat. 17,4% vastanutest märkis oma tööstaažiks 3-7 aastat ning ülejäänud 19,6% märkis staažiks 8-15 aastat.

Lisaks tööstaažile uuriti staaži relvakandjana.

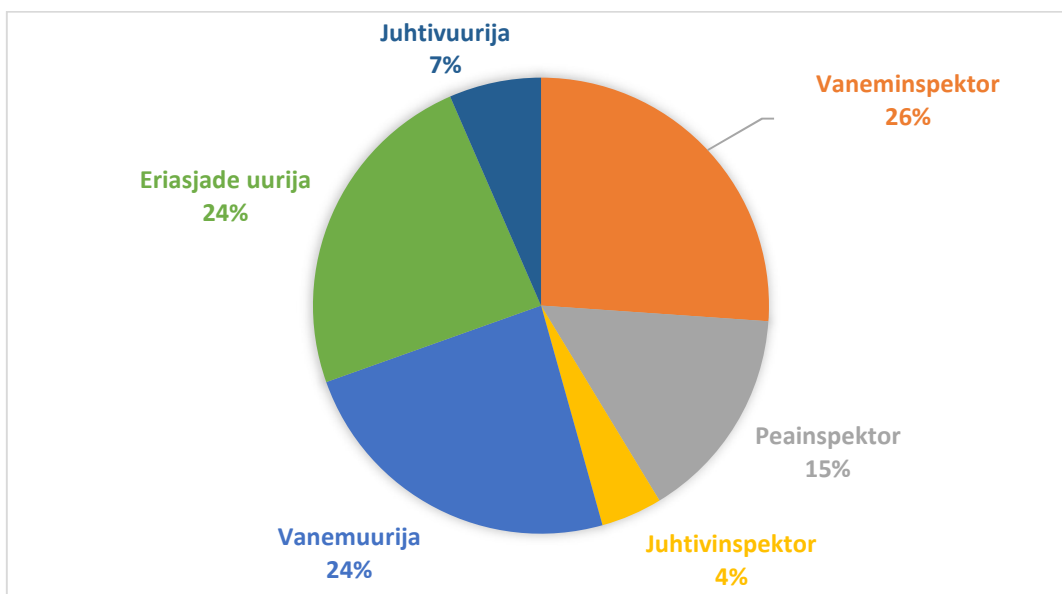
Vahemikud jäid samaks nagu eelnevalgi küsimusel. Kõige enam, 56,6% vastanutest märkis staažiks relvakandjana 8-15 aastat. Kõige vähem, 10,9% vastanutest märkisid jällegi staažiks kõige lühema aja 0-2 aastat. Ülejäänud jagunes vastavalt 19,6% 3-7 aastase staažiga ning 13% 16-30 aastat.

Keskmiseks staažiks relvakandjana kujuneb vastanute seas ligikaudu 10 aastat. Kui võtta arvesse, et igale relvakandjale on ette nähtud treeninguteks 8 treeningut aastas, millest igal treeningul on määratud 50 lasku tulirelvast ning lisaks veel lasketreeningpäev, mille käigus tulistatakse 100-150 lasku, siis kokku 10 aasta peale on keskmiselt ametniku peale kulutatud treeninguteks 5000 padrunit. Selline kogus laskemoona on piisav, et treeningutel oma oskusi lihvida ning erinevaid laskeharjutusi sooritada.

Kolmanda küsimusena uuriti vastanute ametikohti. Valikus oli järgmised ametikohad, mille jaotus on esitatud joonisel 1:

- inspektor;
- vaneminspektor;
- peainspektor;
- juhtivinspektor;
- vanemuuriija;
- eriasjade uurija;
- juhtivuuriija.

Töökohtade jaotuse alusel saab järeldada kui tihti on ametnikul vajadust relva kanda. Näiteks on vaneminspektoritel uurimisosakonna liikuv tollikontrolli üksuses vaja iga päev relva kanda. Erinevate läbiotsimiste ning maanteepatrullide käigus on oluline, et patrullis oleks vähemalt üks ametnik, kellel on relvaluba ning kes saab vajadusel kaitsta teisi ametnikke, kes pole endale luba veel saanud või ei tee seda mingil põhjusel.

Joonis 1. Ametikohtade jagunemine Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonna relvakandjate hulgas (autori koostatud, 2020)

Lisaks praegusele ametikohale selgitati küsitluses välja, millistel ametikohtadel on küsitluses osalenud varasemalt töötanud. Varasemad töökohad võivad olla pakkunud võimaluse õppida erinevate vahendite kasutamist, sealhulgas gaasirelva, külmrelva, käeraudade kasutamist, relva käsitlemist ning muid turvataktikalisi oskusi. Ühtlasi uuriti omandatud haridust.

Kõige enam olid ametnikud varasemalt töötanud Politsei- ja Piirivalveametis ning Maksu- ja Tolliameti erinevates osakondades. Küsitlusest selgus, et vastanute hulgas oli ametnikke, kes olid töötanud varasemalt erasektoris, kaitsejõudude erinevates struktuurides ja avaliku sektori erinevates ametites, näiteks päästeametis ja vanglaametis. Erasektoris töötanud

ametnikke oli kokku 8, ülejäänud ametnikud on oma varasema töökogemuse saavutanud avalikus sektoris.

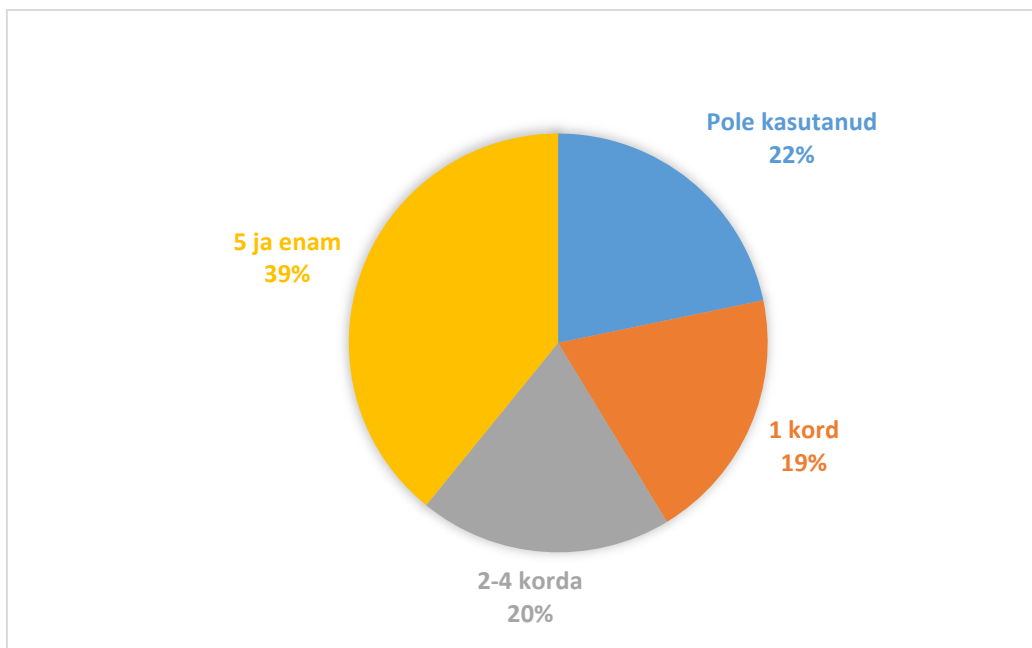
Ametnike seas oli Sisekaitseakadeemia lõpetajaid nii tolli ja maksunduse erialal kui politsei erialal ja vanglateenistuse erialal, kokku 16 vastanut. Politseikolledžis ja vanglateenistuse erialal õpetatakse kadettidele relva käsitlemist ja turvataktikalisi oskusi. Tolli ja maksunduse erialal õpetatakse vaid turvataktikalisi oskusi ning erivahendi ning gaasi- ja külmrelva kasutamist. Tulirelva käsitlemist tolli ja maksunduse kadettidele ei õpetata.

Ülejäänud ametnikud, kes küsitlusele vastasid, olid oma hariduse omandanud erinevatel erialadel ja erinevates kõrgharidust pakkuvates koolides ning oli ametikke, kelle on omandatud hariduseks oli kõrgema tasemena keskharidus. Palju oli kõrghariduse lõpetanute õppinud majandus- ja õigusteadust.

Haridust puudutava küsimusega lõppes ametnike profiili koostamine ning saadud vastuste alusel saab järeldada, et peamiselt on Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonna relva kandvad ametnikud kõrgharidusega ning on varasemalt töötanud üldiselt avalikus sektoris. Keskmiselt on relvakandja 38-39-aastane, samas kõige enam on töötajaid 16-30-aastase staažiga ning relvakandjana on kõige rohkem 8-15-aastase staažiga töötajaid.

Järgnevad küsimused puudutasid otseselt erivahendi, külmrelva ja gaasirelva, jõu ja tulirelva kasutamist. Uuriti mitmel korral on kasutanud küsitluses osalenud füüsilist jõudu.

Joonisel 2 on kujutatud füüsilise jõu kasutamise vajadust küsitluses osalenud ametnike tööstaaži jooksul uurimisosakonnas. Füüsilise jõuna defineeritakse ka enesekaitset ja muud vahetut sündi.

Joonis 2. Töös füüsilise jõu kasutamise vajadus uurimisosakonna relvakandjate staaži jooksul (autori koostatud, 2020)

Oluliseks enesearendamise ning oskuste arendamiseks on Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonnas pakutud erinevaid treeninguid, millest paljud toimuvad regulaarselt ning on kohustuslikud mitmetele töötajatele. Eeltoodu kajastus ka uuringu peatükis 1.2.

Lõputöös uuriti, millistel relvakandjatele mõeldud treeningutel ja koolitustel on osalenud küsitlusele vastanud ametnikud. Valikvastustega küsimuses said ametnikud valida kõiki valikuvariante, kuna tõenäoliselt on ametnikud läbinud mitmeid erinevaid koolitusi. Üheks valikuvariandiks oli muu koolitus, millest selgus lisaks erinevaid koolitusi, mis ei ole regulaarsed, aga ametnikud on neil osalenud ning õppinud uusi oskusi ning oma oskusi ja omandanud uut teavet.

97,8% vastanutest valis ühe valikuvariandina igakuise lasketreeningu. Lasketreeningul on oluline roll ametniku poolt relva käsitlemise oskuste säilitamisel ning relva kasutamisel. Lasketreeningutel saavad osaleda ka ametnikud, kes ei ole sooritanud relvaeksamit, seega on treeningul osalemine hea võimalus oskuste arendamiseks ning edukaks relvaeksami sooritamiseks. Treeningul on võimalus oma ametirelva n-ö tundma õppida ning tegeleda relva erinevate vigade ja näiteks tõrgete tekkimise põhjuste välja selgitamisega. Treening kinnistab teadmisi ja aitab õppida uusi olulisi nüansse.

Oluliseks treeninguks, millel on ametnikud osalenud ning 91,3% märkinud valikuks, oli taktikatreening. Taktikatreening on äärmiselt vajalik, et säilitada turvalisus erinevate liikumiste jooksul töös. Näiteks õpetatakse taktikatreeningul ruumides liikumist, isiku turvaliselt autost välja võtmist ning muid taktikalisi liikumisi ja toiminguid. Peamine eesmärk on siiski ametniku enda ning ümbritsevate isikute elu säilitamine. Taktikatreening ei toimu pidevalt, vaid pakutakse ametnikele, kes pole seda kunagi õppinud või vajavad oskuste värskendamist.

82,6% küsitletutest märkisid maadlustreeningu üheks treeningutest ning koolitustest, mille nad on osalenud või osalevad regulaarselt. Maadlustreening toimub kuus kaks korda ning treeningul on võimalik õppida erinevaid turvataktikalisi oskusi. Ühtlasi õpetatakse enesekaitset ning kuidas saada hakkama olukordades, kus rünnak tuleb ootamatult. Lisaks on võimalik maadlustreeningul õppida n-ö isikute „maha viimist“ ehk kuidas agressiivselt käituvat isikut panna pikali nii, et isik ei teeks endale ega teistele viga ja et ametnik ei teeks isikule liigselt vigastusi.

Vähesematel kordadel, täpsemalt 80,4% vastanutest valis üheks treeninguks kinnipidamise ja läbiotsimise treeningu. Treening on oluline, et ametnikud teaksid täpselt, millises järjekorras ning kuidas toimivad läbiotsimised ja kinnipidamised. Peatüki alguses on näidatud tabelis 1 ja 2, kui palju on tehtud läbiotsimisi ja kinnipidamisi. 2019. aastal tegi liikuvtollikontrolli üksus 15 kinnipidamist, 23 kontrollostu ning 112 läbiotsimist, millest kõigil kolmel toimingul on vajalik, et ametnikud oskaks treeningul õpetatavaid oskusi ning taktikaid. Lisaks liikuvtollikontrolli üksusele on kriminaalkuritegudega tegeleva osakonnal olnud 2019. aastal üle 100 kinnipidamise, mis omakorda nõuab ametnikelt täpseid oskusi ja väljaõpet. Väljaõpe on oluline selleks, et tagada turvalisus ja võimalikult vähene enese ning kinnipeetava vigastamine.

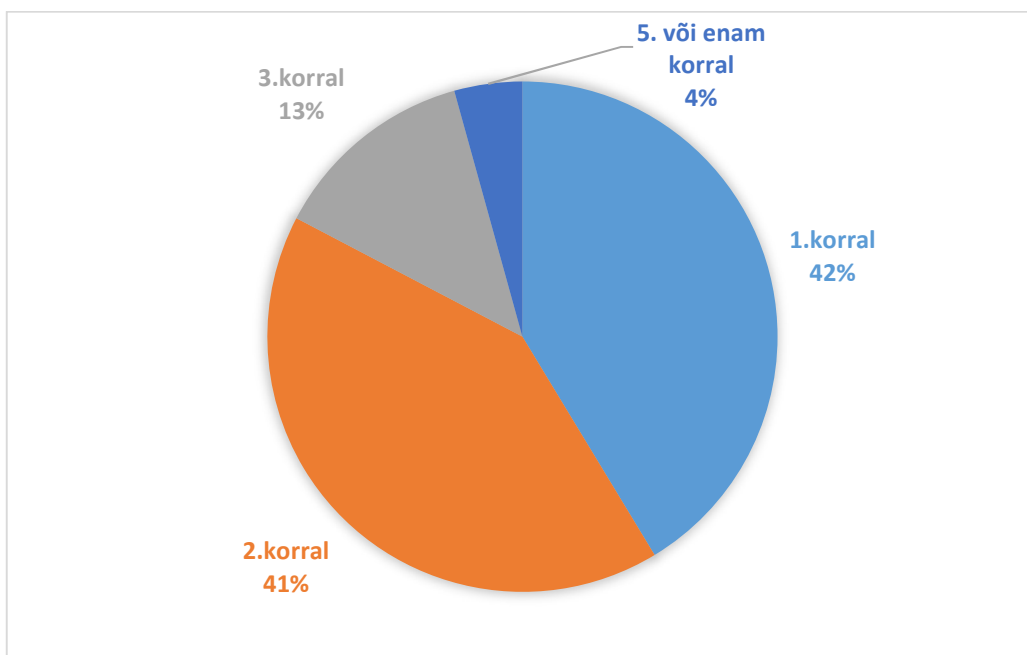
Viimase valikuvariandina töö autori poolt oli küsitluses relvurite täiendõpe, mida märgiti 26,1% korral. Kui eelnevaid valikuvariante valiti protsentuaalselt rohkem, siis relvurite täiendõpe on arusaadavalt vähem valitud väljaõpe. Relvureid ei ole palju ning ühtlasi pole seda koolitust vaja kõigile töötajatele.

Vastajad said ise märkida erinevaid koolitusi ja treeninguid, mida amet on pakkunud ning mida nad on varem oma oskuste arendamiseks läbinud. Näiteks märgiti ära erinevad enesekaitse treeningud nii Sisekaitseakadeemias, Maksu- ja Tolliametis ning Politsei- ja

Piirivalveameti poolt pakutavad koolitused ja treeningud. Ühel korral oli välja toodud välisriikides toimunud koolitused ja treeningud.

Järgmisena uuris lõputöö koostaja relvaeksamitega seonduvalt, et kui mitmendal korral ametnikud on relvaeksamil saavutanud positiivse soorituse.

Joonisel 3 on näha protsentuaalselt, mitmendal korral on läbitud eksam esimesel ning mitmel korral on selleks kulunud mitmeid sooritusi ning mitmenda soorituse järel on lõpuks eksam positiivselt sooritatud.

Joonis 3. Relvaeksami positiivse soorituseni jõudmine (autori koostatud, 2020)

Jooniselt 3 on näha, et nii esimesel korral kui teisel korral eksami sooritamine on protsentuaalselt võrdne. See näitaja on äärmiselt positiivne, et ametnikud suudavad eksami sooritada üldiselt maksimaalselt teisel sooritusel, mis vähendab vajaduse kulutada ressursi ametniku koolitamisele ning pakub võimaluse rohkemateks relvakandjateks. Järgneb 13% korral eksami sooritamine 3. sooritusel ning siis juba 4,3% kordadest 5 või rohkema soorituse järel. Valikus oli 4. korral eksami sooritus, kuid seda ei valitud ühelgi korral.

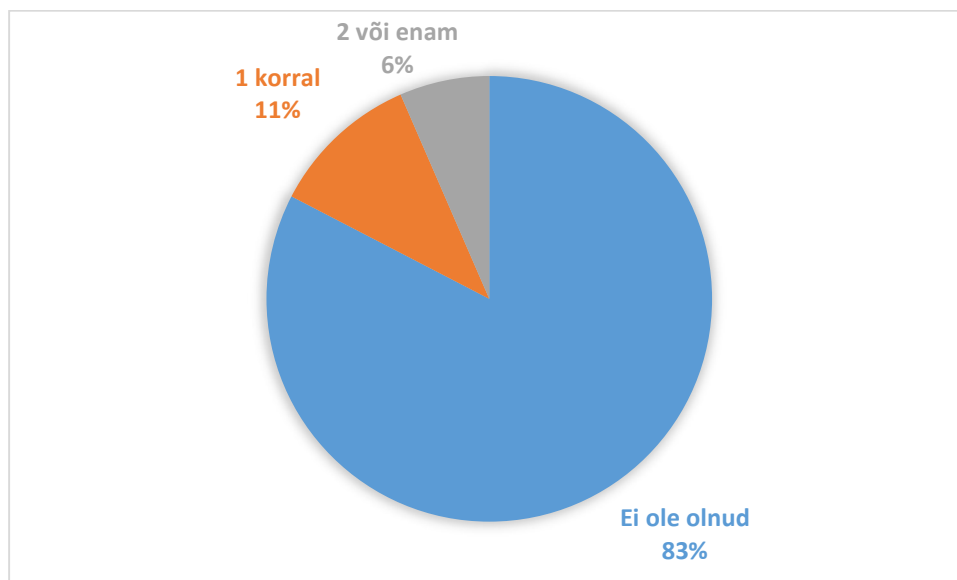
Järgneva küsimusena, millele ei pidanud vastama isikud, kes olid sooritanud eksami esimesel korral, küsis töö koostaja, mis võis põhjustada eksamineeritava arvates eksami ebaõnnestumise. Valikvastuseid oli mitu ning peamisteks vastusteks kujunesid puudulik ettevalmistus 63,6%, puudulikud materjalid 27,3% ning vähene füüsiline ettevalmistus

18,2%. Esitatud valikutest perekondlik põhjus ning motivatsiooni puudumine ei valitud kordagi. Perekondlikuks põhjuseks võib pidada näiteks mõnda emotsionaalselt mõjutavat sündmust, mis ei lase eksamil keskenduda.

Relvaeksam koosneb teoreetilistest teadmiste osast ja praktilisest sooritusest. Küsitletutel oli võimalik lisaks pakkuda variante ebaõnnestumise põhjuste kohta ning nendeks märgiti ärevus ja teiseks täpselt sõnastatud vastusena „nokkimine teooriaeksami sõnastuses“.

Relvaeksami sooritamiseks on antud ametnikele üsna lühike aeg, mille jooksul tuleb sooritada eksam. Tõenäoliselt ei olnud ametnikud leidnud aega, et tegeleda ettevalmistusega ning seetõttu toimus eksami negatiivne sooritus.

Peale relvaeksami soorituste hindamist ja analüüsimist küsis lõputöö koostaja, mitmel korral on olnud relvakandjatel vajadus kasutada relva.

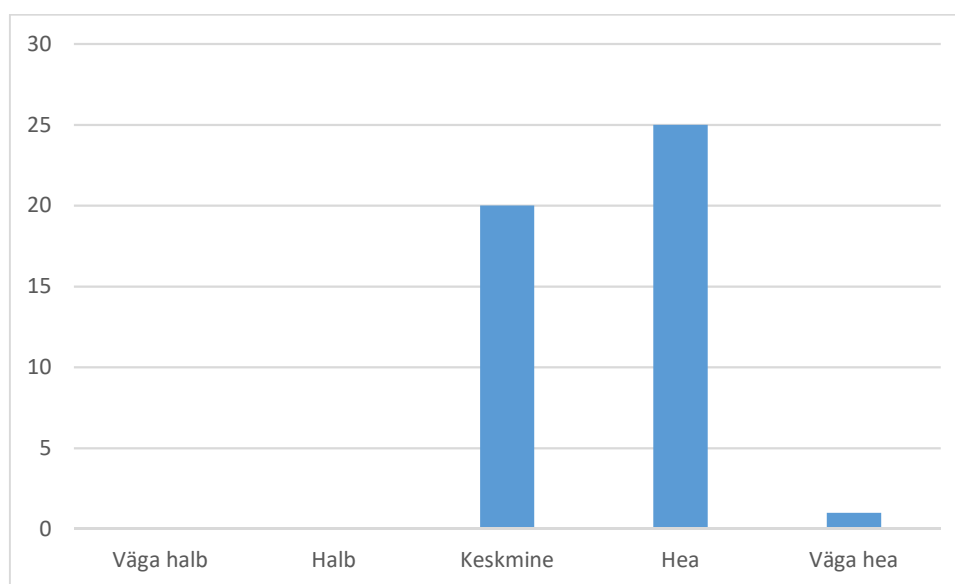
Joonis 4. Relva kasutamise sagedus Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonna relvakandjate hulgas (autori koostatud, 2020)

Olenemata sellest, et suur protsent (83%) ametnikest on vastanud, et nad pole relva kasutanud, on 17% küsitletud ametnikest siiski relva vähemalt ühel korral kasutanud. Töö autor ei tea, kas tegemist on olnud vaid relva kabuurist välja võtmisega või reaalse tulistamisega, kuid mõlemat saab liigitada relva kasutamiseks, kuna relva võib olla kasutatud näiteks isiku hoiatamiseks ning sel viisil agressiooni maha surumiseks.

Eeltoodust järeldub, et siiski on äärmiselt oluline, et ametnikud pidevalt kinnistaks oma relva kasutamise oskuseid ning oskaks relva kasutada ohutult. Relva kabuurist eemaldamine ning relva uuesti kabuuri asetamine on samamoodi ohtlik olukord ning seda juba ametnikule. Oluline on meetod, kuidas relva asetada, et mitte enda sõrmi vigastada ning, et ametnik endale näiteks jalga ei tulistaks. Viimane olukord võib tekkida, kui ametnik asetab laetud relva kabuuri, hoides sõrme päästikul, mis võib vallandada tahtmatu lasu. Sarnaseid olukordi võib tekkida rohkem, kui relva ei osata õigesti käsitleda.

Lõputöö koostaja pidas oluliseks välja selgitada, kui heaks peavad ametnikud ise oma üldist valmisolekut jõu ja erivahendi, gaasirelva ja külmrelva kasutamiseks ning relva kandmiseks.

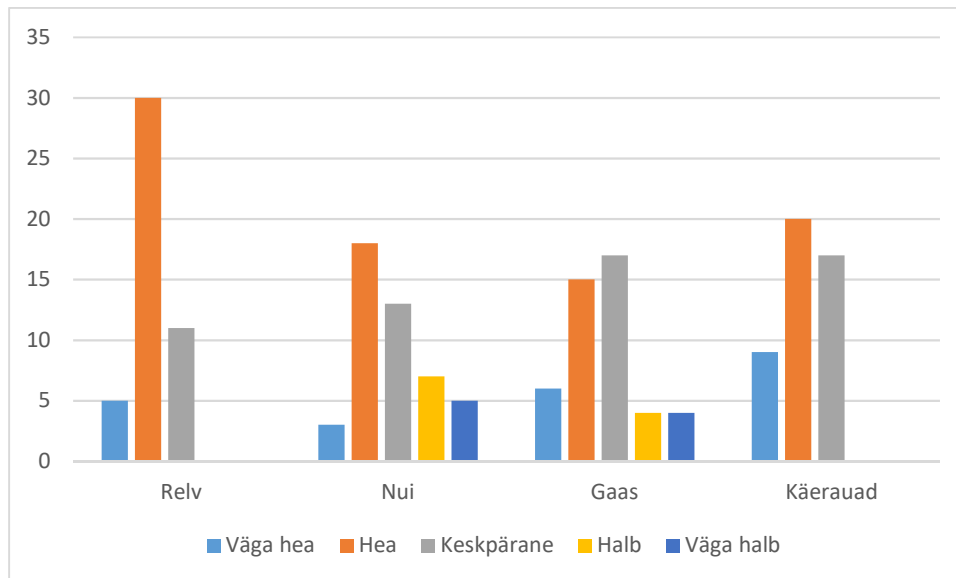

Joonis 5. Valmisolek jõu, erivahendi, külmrelva, gaasirelva ja tulirelva kasutamiseks (autori koostatud, 2020)

Küsitluse vastustest on näha (joonis 5), et üldiselt peavad vastanud oma valmisolekut heaks ja keskmiseks. Väga heaks pidas oma valmisolekut vaid üks ametnik, mis näitab, et ametnikud on võrdlemisi enesekriitilised ning teavad, et vajavad rohkem koolitust ja väljaõpet.

Nagu peatükis 1.1 lk 10 on nimetatud, siis erinevate vahendite kasutamise valmisoleku arendamisel äärmiselt oluline roll on treeningutel, mis aitab vähendada olukordi, kus vahendit kasutatakse liialt tugevalt. Siinkohal on näha selged seosed ametnike vastuste ja lk 10 kirjeldatud töö teoreetilise osa vahel kirjeldatud erinevate ohutuse nõuetega arvestamisel ning situatsioonides, mis on seotud vahetu sunni kasutamisega.

Järgnevalt uuris töö autor, kui heaks hindavad ametnikud oma valmisolekut erivahendi, külmrelva, gaasirelva ja tulirelva kasutamisel, et saada ülevaade, millise erivahendi, külm-, gaasi-, või tulirelva kasutamiseks oleks vaja ametnikele korraldada rohkem koolitusi.

Joonis 6. Valmisolek vastava erivahendi, külmrelva, gaasirelva ja tulirelva kasutamiseks (autori koostatud, 2020)

Jooniselt 6 on näha, et kõige rohkem ollakse valmis kasutama relva. Relva puhul on märkinud 30 vastanut, et nende valmisolek on hea ning 5 lausa väga heaks. Keskpäraseks märkis relva kasutamise valmisoleku 11 ametnikku. Väga halvaks ning halvaks ei märgitud valmisolekut relva kasutamiseks mitte ühelgi korral. See on tõenäoliselt tingitud asjaolust, et iga kuu toimuvad relvatreeningud, mis aitavad arendada nii valmisolekut kui teadmist, kuidas relva kasutada ning mis on oluline turvalisuse tagamisel.

Ühtlasi on väga hea valmisolek ametnikel käeraudade kasutamiseks. Väga heaks pidas valmisolekut 9 ametnikku, heaks 20 ja keskpäraseks 17 ametnikku. Käeraudade kasutamise valmisolekut ei hinnanud ükski ametnik halvaks või väga halvaks.

Nii käeraudu kui relva kannavad relvakandjad pea iga päev kaasas ning käeraudade kasutamist on üsna tihti vaja, mis annab ametnikule suurema praktilise kogemuse, relva puhul on valmisoleku suurendajaks pidev treening.

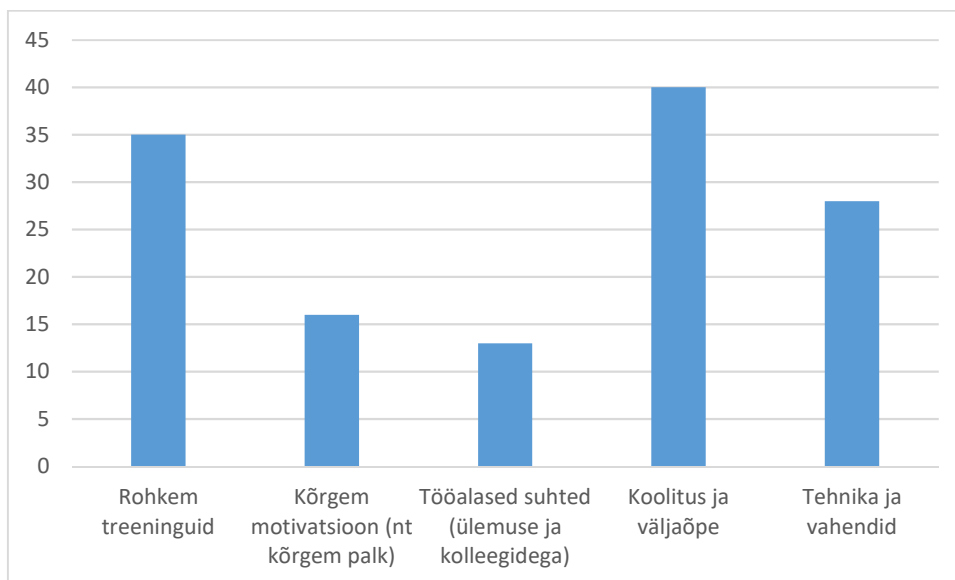
Teleskoopnuia ning pipragaasi kasutamist esineb Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonnas harva.

Nuia kasutamise puhul hindas oma valmisolekut väga heaks 3 ametnikku, heaks 18 ametnikku, keskpäraseks 13, halvaks 7 ning väga halvaks 5 küsitletut.

Gaasi kasutamise valmisolekut on väga heaks hinnanud 6, heaks 15, keskpäraseks 17 ametnikku, halvaks ning väga halvaks 4 ametnikku.

Töö teoreetilises osa peatükis 1.1 lk 11 on kirjeldatud, kuidas gaasi ja nuiat kasutamiseks on äärmiselt oluline ametnikele eelnevalt selgitada vahendite ohutust ning kasutamise eesmärki. Seejärel saab ametnikele õpetada vahendi füüsilist kasutamist. Ühtlasi on toodud töö teoreetilises välja, et seoses vähese treeninguga võivad ametnikud nuiat ja gaasi kasutada valesti, kui nad peaksid seda ilma koolitusega kasutama.

Kuna vastuseid tuli mitmeid ning valmisoleku erinevust oli oodata, uuris töö autor, millised võiksid olla tegevused, mis aitavad ametnike enesehinnangut ja valmisolekut tõsta.

Joonis 7. Valmisolekut ja enesekindlust tõstvad tegurid (autori koostatud, 2020)

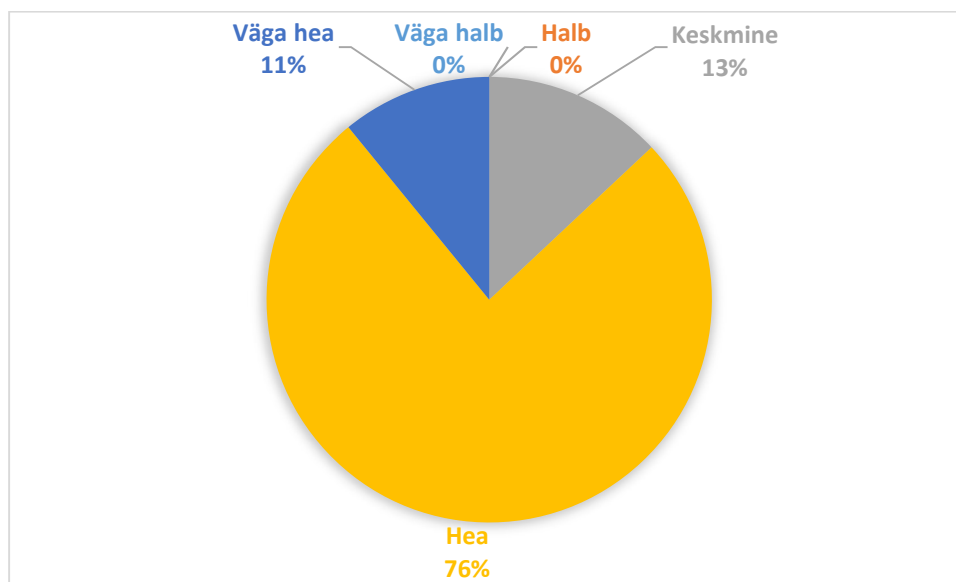
Peamised valmisolekut ja enesekindlust tõstvad tegevused on küsitlusele vastanud ametnike arvates koolitus ja väljaõpe, mida märgiti 40 korral, rohkemad treeningud valiti 35 korral, ning tehnika ja vahendid valiti 28 korral. Vähem olulisteks peeti kõrgemat motivatsiooni, milleks võiks olla näiteks palk, 16 korral ning tööalaseid suhteid 13 korral. Lisaks pakutud variantidele oli võimalus küsitlusele vastajatel pakkuda ise välja tegevusi, milleks märgiti näiteks nuiat ja gaasi väljastamine. Küsitlusele vastaja leidis, et kui tal oleks gaas ning nui, siis oleks tema valmisolek suurem ning see on loogiline. Igapäevaselt kantakse küll relva,

kuid gaasi ning nua pole tõenäoliselt paljud ametnikud pikalt proovida ja praktiseerida saanud. Oluline nüanss, mis selgus küsitlusest oli siiski vanus. Üks vastanu märkis, et kui ta muutuks 20 aastat nooremaks, oleks tema valmisolek ja enesehinnang parem. See näitab, et vanusega siiski inimesed muutuvad füüsiliste oskuste ja valmisoleku poolest ebakindlamaks.

Üks vastanu märkis, et intensiivsemad treeningud aitaks tema enesekindlust tõsta ning leidis, et praegune treener ei ole piisavalt pädev ametnikele oskusi õpetama. Kuna küsitlus oli anonüümne, ei ole võimalik selliselt vastanud ametnikult täpsustavaid küsimusi küsida, mis põhjusel treener ebapädev on. Ebapädeva treeneri tõttu võivad inimesed omandada endale oskused valesti ning lõpuks tekitada rohkem vigastusi kui oleks vaja ning see tingiks jälle jõu ebaproportsionaalse kasutamise.

Peale erivahendi, külm- ja gaasirelva, tulirelva ning jõu kasutamise on oluline, et ametnikud oleks valmis ennast verbaalselt kehtestama, kasutamata külm- ja gaasirelva, erivahendit või tulirelva. Enne vahetu sunni vahendite kasutamist tuleks pakkuda agressiivselt käituvale isikule võimalust ise n-ö alla anda ning käituda ametnike korralduste järgi.

Joonisel 8 on näidatud ametnike hinnang oma enesekehtestamisoskusele.

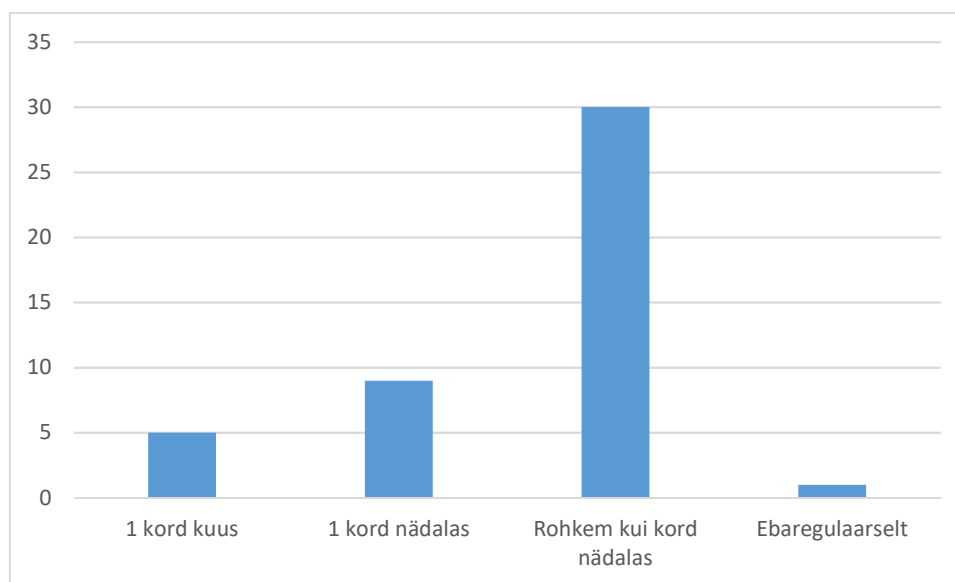
Joonis 8. Ametnike hinnang oma enesekehtestamise oskusele (autori koostatud, 2020)

Ametnikud hindasid oma enesekehtestamise oskust keskpäraseks 13%, heaks 76,1% vastanutest, ning väga heaks 10,9% vastanutest. Halvaks ja väga halvaks ei märkinud ükski ametnik oma valmisolekut. See näitab, et ametnikud peavad end pigem heaks suhtlejaks.

Suhtlemisoskusel on täita oluline roll ametnike töös, kuna see annab võimaluse ametnikul olukord lahendada ainuüksi sõnadega ning olukord ei pruugi eskaleeruda füüsiliseks. See jällegi aitab ära hoida isikule liigsete vigastuste tekitamist. Töö teooriaosa peatükis 1.1 lk 12 on kirjeldatud suulise eneseväljendamise oskuse vajalikkust ning selle võimalusi tekkinud olukordi maha rahustada ja isikule korraldusi anda ilma teda ähvardamata ja hirmutamata.

Lisaks ameti poolt pakutavatele treeningutele ning igapäevases töös saadavale praktikale ning aktiivsele tööle, on oluline, et ametnikud oleks eraelus võimalikult aktiivse eluviisiga ning hoiaks end võimalikult heas vormis. Siinkohal on jällegi oluline mainida, et üks küsitletu vastas, et vanus on tema jaoks tegur, mis viib tema motivatsiooni ja valmisolekut alla. Vanusega inimene väsib rutem ning ühtlasi kaob füüsiline vorm kiiremini, mis tingib vajaduse treenida. Nagu ka lõputöös peatükis 1.1 lk 12 on välja toodud, siis sportlikkusel on seos võimekusega ennast kaitsta. Sportimine aitab arendada aeroobset võimekust ning seega on inimesel parem vastupidamisvõime füüsiliselt aktiivsele tegevusele.

Küsimustikus uuriti, kui regulaarselt ametnikud harrastavad muid spordialasid.

Joonis 9. Ametnike regulaarne spordi harrastamine (autori koostatud, 2020)

Jooniselt 9 nähtub, et ametnikud teevad aktiivselt sporti ning näevad oma füüsilise vormi hoidmisega vaeva. Füüsiline treening on kindlasti seotud valmisolekuga jõudu kasutada, sest ametnikud on füüsiliselt heas vormis ning tunnevad seetõttu end oma kehas enesekindlamalt.

Töö autor pakkus valikvastustega küsimuses välja erinevaid spordialasid, millega võiks ametnikud regulaarselt tegeleda ning pakkus võimaluse kirjutada ise juurde erinevaid spordialasid, millega tegeletakse.

Väga palju tegeletakse erinevate aeroobsete treeningutega, millest peamisteks kujunesid:

- ujumine;
- jooksmine;
- kiirkõnd/kõnd;
- jalgrattaga sõitmine.

Lisaks aeroobsetele treeningutele märgiti vastuseks sõudeergomeetril treenimist ja teisi jõusaali treeninguid. Jõusaali treeningud aitavad kasvatada treenijal lihaseid ja anda seeläbi enesekindlust jõu kasutamisel.

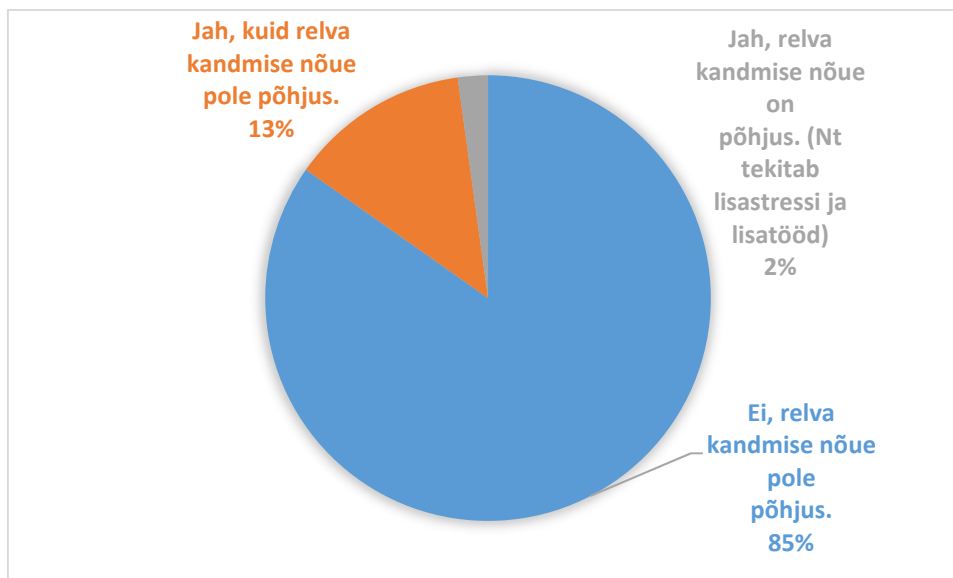
Välja pakutud variantidele lisati veel erinevaid spordialasid, nagu näiteks pallimängud, ratsasport ja kergejõustik.

Ametnike spordiharrastuste välja selgitamisega lõppes ametnike füüsilist võimekust hindav osa küsitluses.

Viimased kaks küsimust puudutasid konkreetselt isiku personaalset suhtumist oma töösse.

Eelviimase küsimuse eesmärk oli välja selgitada, kas ametnikud on mõelnud töökohta vahetada, kuna neile ei sobi relva kandmise nõue.

Jooniselt 10 on näha, et enamus küsitletutest ei soovi töökohta vahetada ning relva kandmise nõue ei ole põhjenduseks, miks võiks tööd vahetada. 13% vastanutest tunneb, et soovivad töökohta vahetada, kuid siiski ei ole põhjuseks nõue relva kanda. 1 inimene, ehk 2% ametnikest tunneb, et seoses relva kandmise nõudega on tal soov töökohta vahetada. Soovi töölt lahkuda võib tingida olukord, et relvakandjal on rohkem kohustusi kui ametnikul, kes ei kannu relva, mis tekitab lisastressi ning lisandub vastutus enese ja teiste elude säilitamise eest. Ühtlasi on relv ohuks iseendale, kui seda ei osata kasutada eesmärgipäraselt ja korrektselt.

Joonis 10. Töökoha vahetamise soov seoses relva kandmisega (autori koostatud, 2020)

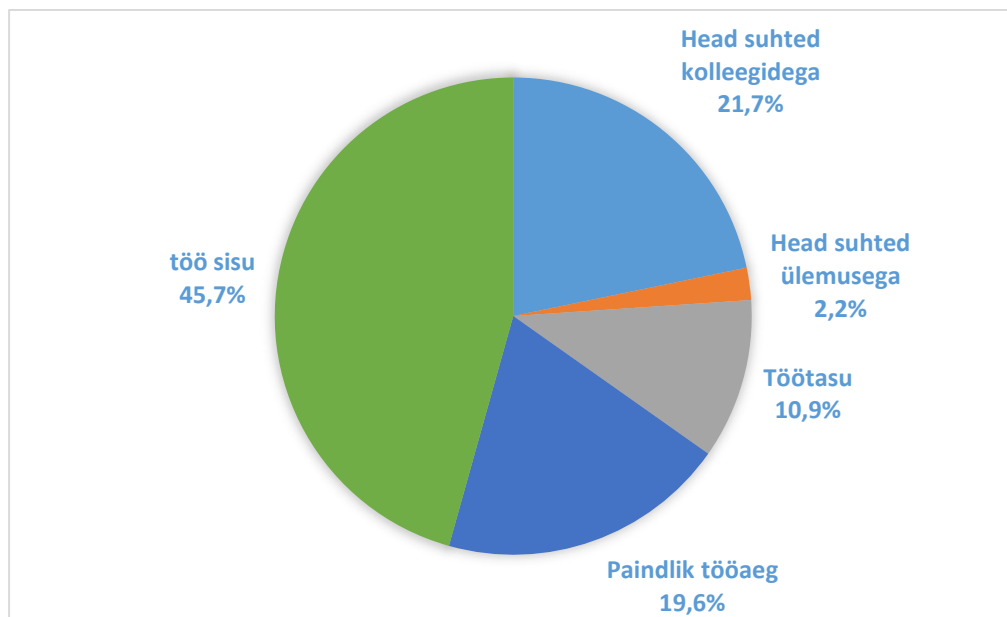
Lõpetuseks uuris lõputöö koostaja küsitluses, mis motiveerib praegu töötajaid kõige enam. Vastusevariantideks olid välja pakutud head suhted kolleegidega, head suhted ülemusega, töötasu, moodsad ja kaasaegsed töövahendid, paindlik tööaeg ja põnev töö sisu.

Jooniselt 11 on näha, et kõige enam peetakse motivaatoriks põnevat tööd. Selle vastuse valisid lausa 45,7% vastanutest. Järgnesid valikutest head suhted kolleegidega 21,7% ning 19,6% paindlik tööaeg. Üllatavalt vähe mõjutab töötajate motiveeritust palk, mille valis vaid 10,9% vastanutest. Kõige vähem, ühel korral valiti head suhted ülemusega.

Joonisel nr 11 on näidatud protsentuaalselt, kui palju erinevaid valdkondi valiti. On üllatav, et vastusel head suhted ülemusega on üsna väike protsent, kuna valdavalt sõltub töö sisu palju ülemusest kui tööandja esindajast ning sellest, millise tööülesande ülemus määrab.

Samas pole üllatav, et head suhted kolleegidega (21,7%) on niivõrd oluline aspekt motivatsiooniks töö tegemisel. Kuna uurimisosakonnas on võrdlemisi mitmekesine töö ning pea iga päev on võimalus millegi uuega tegeleda, ei ole üllatav et 45,7% vastanutest selle valisid.

Käesoleva lõputöö peatükis 1.1 lk 14 on esitatud seisukoht, et erinevad motivaatorid on töötaja töökeskkonna loomisel väga olulised aspektid ja seetõttu tuleb tööandjal leida muid võimalusi, kuidas töötajat motiveerida tööd paremini tegema. Küsitluse tulemuste alusel on peamiseks motivatsiooniks töö tegemisel ametnike töös eelkõige põnevus ja mitmekesisus.

Joonis 11. Motivaatorid tööl (autori koostatud, 2020)

Eeltoodud küsimuse valikuvariandid kujunesid välja töötades läbi erinevaid teadusallikaid, mis analüüsivad tööd puudutavaid motivaatoreid ning aspekte, mis võiksid motiveerida inimesi tööd tegema ja end sealjuures hästi tundma.

Omaette oluliseks hindas töö autor eraldi analüüsida ametnike vastuseid, kes olid kasutanud oma töös vähemalt ühel korral relva. Ametnikke, kes oli oma töös kasutanud vähemalt ühel korral relva, oli kokku kaheksa. Keskmiselt oli selline ametnik 39 aastat vana ning töötanud Maksu- ja Tolliametis 8-15 aastat ning relvakandjana on staaži 8-15 aastat. Kõige noorem ametnik, kes on pidanud oma töös kasutama relva on 29-aastane ning Maksu- ja Tolliametis töötanud kõigest 3-7 aastat. Samas on sellel ametnikul politseiline haridus ning ta on varasemalt samuti töötanud Politsei- ja Piirivalveametis.

Tulles tagasi keskmise relva kasutanud ametniku profiili juurde, siis selliseid ametnikke on igal ametikohal. Kolmel korral kaheksast märgiti ametikohaks eriasjade uurija, kahel vaneminspektor ning ühel korral peainspektor, vanemuurija, ja juhtivinspektor.

Need ametnikud on varasemalt töötanud Politsei- ja Piirivalveametis, mis annab neile väga pika kogemuse relvakandjana. Nende kogemustest võib tuletada põhjuse, miks nad on saanud esimesel korral oma relvaeksami sooritatud positiivsele tulemusele. Vaid kolmel korral nende ametnike vastuseid analüüsid tuli välja, et eksam on sooritatud teisel korral. Põhjuseks toodi puudulik ettevalmistus.

Põhjus, miks relva kasutanud ametnikke eraldi uuriti seisneb selles, et neil ametnikel on olnud reaalne kontakt ning situatsioon, kus neid valdab stress, mille tagajärjel võivad paljud olulised õpitud asjad ununeda. Üldiselt hindasidki relva kasutanud ametnikud oma valmisoleku erinevate vahetu sunni vahendite, jõu ja relva kasutamisel pigem kesiseks ehk hinnetega 3 ja 4. Kõige kõrgemat hinnangut 5 ei andnud skaalal endale ükski relva kasutanud ametnik. Kui hinnata eraldi relva kasutamise valmisolekut, siis samuti hinnati seda heaks ja keskpäraseks, vaid üks ametnik, kes oli relva kasutanud 2 või enamal korral, hindas oma valmisolekut relva kasutada väga heaks. Erinevate vahetu sunni vahendite nagu nui, gaasi, käeraudade kasutamist hinnati samuti heaks ja keskpäraseks ja see kattus suurel määral teiste ametnike vastustega.

Negatiivse küljena tuleb välja tuua, et relva kasutanud ametnikud teevad pigem vähem regulaarselt trenni kui ülejäänud ametnikud. Treenitakse vähemalt kord kuus, mõni ametnik mitu korda nädalas, kuid see oli pigem harv vastus. Peamiseks treeninguks on aeroobne treening, mis aitab kasvatada vastupidavust ning aitab realses situatsioonis ametnikul hoida oma keha tegevuses. Maksu- ja Tolliameti poolt pakutavatel treeningutel osalevad analüüsivad ametnikud väga aktiivselt ning võtavad osa sellistest treeningutest, mis nende ametikohale on äärmiselt olulised.

Kokkuvõtteks küsitlusest saadud tulemuste analüüsimise järel saab öelda, et ametnikud hindavad oma valmisolekut jõu, erivahendi, külm- ja gaasirelva ning tulirelva kasutamiseks võrdlemisi heaks. See võib tähendada, et nad tunnevad end treeningutel hästi ning tunnetavad, et saavad kõigest õpitust aru ning võtavad igalt treeningult kaasa uue teadmistepagasi. Teisest aspektist on reaalne töösituatsioon pigem järgmine, et ametnikud on olukorras, kus nad pole pidanud väga tihti kasutama oma oskusi reaalsetes situatsioonides ning seega pole tekkinud taju, millised võivad olla kriisisituatsioonis tekkivad ohud ning kuidas neid osata kõrvaldada.

Lisaks küsitlustele valimi alusel ametnike hulgas, oli lõputöö koostaja arvates vajalik läbi viia ekspertintervjuu Maksu- ja Tolliameti pearelvuriga, et saada parem ülevaade ametnike valmisolekust relva ja muud vahetu sunni vahendit kasutada ning väljaõppe olukorrast seoses jõu, relva ja erivahendi, külm- ja gaasirelva kasutamisega.

2.3 Intervjuu Maksu- ja Tolliameti pearelvuriga

24.märtsil 2020. aastal viis töö koostaja läbi intervjuu Maksu- ja Tolliameti pearelvur Madis Metsmaga. Intervjuu koosnes kaheteistkümnest küsimusest ning olid osaliselt ajendatud Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonna relvakandjatele saadetud küsimustikust saadud vastustest.

Madis Metsma on Maksu- ja Tolliameti pearelvur olnud juba pea 15 aastat ning on selle aja jooksul saavutanud hea ülevaate erinevatest murekohtadest ning arengutest, mis esinevad seoses relvaeksamitega.

Madis Metsma hinnangul läbib relvaeksami esimesel korral umbes 40% eksamineeritavatest. Kõige suurem eksamikatsete arv on jäänud 5 katseni ning sealt edasi on ametnik juba ametist vabastatud. Peamisteks probleemideks, miks eksameid ei läbita on probleemid teooria osa ehk seadustega tutvumisega ja mentaalne valmisolek laskekatsel. Tihti on suureks probleemiks närviline meeleolu ning psühholoogiline valmisolek. Ühtlasi ei karda ametnikud, et relvaeksami negatiivsel sooritusel, neid ametist vabastatakse, kuna seda üldiselt siiski ei juhtu vaid antakse uusi võimalusi.

Aeg, mis on antud eksamiks valmistumiseks on optimaalne ning piisav. Selleks, et vältida ametisse ebapädevate ametnike palkamist, tuleks juba töövestlusel tulevasele ametnikule arusaadavaks teha, millised saavad olema tema tööülesanded ning oleks võimalik juba töövestluse käigus välja selgitada, kas ametnik on üldse valmis oma ametijuhendit täitma.

Lisaks töötajate värbamisele väljastpoolt avalikku sektorit, palgatakse ametisse töötajaid Sisekaitseakadeemiast. Pearelvur leiab, et praegusel ajal ei ole ametnikud piisavalt välja koolitatud, et täita tollis tehtavaid ülesandeid. Üheks oluliseks ülesandeks tolliametnike töös on patrullimine ja laevadel liikumine. Sisekaitseakadeemia finantskolledži kadettidel pole mingisugust kogemust patrullitegevusega ja laevandusega ning vastavate ohutusnõuetega. Ühtlasi on relvuri sõnul akadeemiast saadud üsnagi vähe teadmisi seoses enesekaitsega ning erivahendi, gaasirelva ja külmrelva kasutamisega, mis võib olla tingitud väikesest loengute ja treeningute mahust, mida vastavate teadmiste omandamiseks on õppekavas rakendatud. Kui akadeemia lõpetanu ametis tööd alustab, tuleb tegelikult hakata teda täiesti algusest koolitama ning see hõlmab väga suure osa tööajast. Relvuri hinnangul on vajalike oskuste

arendamiseks Sisekaitseakadeemial ressursid ja vahendid olemas. Kuna küsitlusest selgus, et relva kandmise valmisolekut hindavad ametnikud väga heaks ja heaks, siis teleskoopnuia ning pipragaasi kasutamist hinnatakse pigem keskmiseks või lausa madalaks.

Asjaolu, et ametnikud peavad end väga heaks või heaks relvakandjaks ja laskjaks, üllatas pearelvurit ning ta hindas sellise olukorra äärmiseks ohtlikuks.

„See, et ametnikud peavad end väga heaks laskjaks näitab, et neil võib olla kadunud teatav ohutunne ning reaalsustaju. Kuna treeningutel pühendatakse palju kiirele reageerimisele ning lasu sooritamisele ja sellega saadakse üldiselt hakkama, siis peetakse end väga oskuslikuks. Samas võidakse ära unustada peamised ohutusnõuded ning see, et reaalses olukorras ei pruugi olla kiirest lasu sooritamisest kasu vaid pigem kahju“ (Metsma, 2020). Lisaks eeltoodule, et kaob ära reaalsustaju, tekib kergesti rutiin, mis samuti tekitab tunnet, et osatakse olukorda lahendada väga hästi. Arvatakse, et kui oled midagi mitmeid kordi teinud ja üldiselt hästi hakkama saanud, siis oledki jätkuvalt väga professionaalne. Tegelikult on teine ning relva puhul tuleb säilitada tugev enesekriitika ning osata end väga põhjalikult analüüsida.

Asjaolu, et nuia ning gaasi valmisolekut hinnatakse madalamaks, on tõenäoliselt seotud treeningmahtude erinevusega. Tuleb siiski märkida, et igasugune vahetu sunni vahendi kasutamine algab tavalisest enesekaitse oskustest ning nuia, gaasi ja tulirelva tuleb kasutada pigem kui käepikendust. Paljude ametnike jaoks pole enesekaitse treeningud nende hinnangul vajalikud, vaid pigem tüütud kohustused. Siinkohal unustatakse ära, et just enesekaitse treeningul õpetatakse seda, kuidas vastasele teha võimalikult vähe liigset valu, kuid siiski toimida efektiivselt.

Viimase küsimusena uuris töö autor pearelvurilt, milliseks ta hindab praegu ametnike füüsilist vormi. Metsma hinnangul on ametnikud praegu pigem kesises vormis. Peamiselt on tegemist keskeas meesterahvastega, kes ei ole motiveeritud aktiivselt sporti tegema ning end vormis hoidma. Suureks probleemiks on vähene aeroobne võimekus. See tingib olukorra, kus treeningutel väsivad ametnikud kiirelt ning seetõttu pole võimalik neil olulisi oskusi omandada.

„Eriti keeruliseks teeb olukorra see, et osakonnas on noored inimesed, kes enda füüsilise vormi eest hoolitsevad ja kes on palju võimekamad. Nende omandamise kiirus ning

võimekus on palju suurem ning seega tekib väga suur kuristik ametnike vahele.“ (Metsma, 2020)

Võib tekkida kaks olukorda, kus õpetatakse korraka vähem ning seetõttu võib tunduda nooremale ametnikule, et treeningul ei õpetata midagi põnevat ja koguaeg saab vähe teadmisi ning tema motivatsioon kaob, samas ei jõua järele vanem ja füüsiliselt kehvam vormis ametnik. Teise situatsiooniga õpetatakse rohkem, nooremad ja aktiivsemad ametnikud saavad palju teadmisi, samas vähem aktiivsemad kaotavad motivatsiooni, kuna neil pole võimalik füüsilisest vormist tingituna nii palju praktiliselt vajaminevaid oskusi omandada.

Selleks, et tulevased ametnikud siiski suudaks omandada endale teadmisi võimalikult kvaliteetselt, on juba akadeemias oluline nende aktiivsust tõsta. Lisaks sellele, et enesekaitse treeningud võiksid kesta pikemalt kui mõned kuud, näiteks kaks aastat või poolteist aastat järjest, et pidevalt asju meelde tuletada ja kinnistada, võiksid toimuda füüsilist võimekust arendavad treeningud. See aitaks tuua ametisse inimesi, kes on füüsiliselt heas vormis ning aktiivsed, mis aitab õppida ja arendada end igas valdkonnas.

Lõputöös teooriaosas peatükk 1.1 lk 12-13 on välja toodud, et füüsiline aktiivsus ning mentaalne tervis ja õppimisvõime on omavahel seotud. Tolliametnikeks õppijatele on see eriti oluline, sest tollitöö valdkonnas toimub erinevaid olukordi - näiteks on vaja ronida mõne veoauto haagisesse või laevadel liikuda erinevatel tasanditel, mis nõuab head aeroobset ettevalmistust. Eelnimetatud ülesandeid täidavad kõik tolliametnikud mingil hetkel oma tööperioodi jooksul.

Kokkuvõtvalt on esitatud olulised punktid, mis Maksu- ja Tolliameti pearelvur Madis Metsma oma hinnangutes välja tõi:

- 1) Ametnik võiks relvaeksami sooritada maksimaalselt aasta jooksul. Kui seda ei toimu, pole ametnik järelikult sobiv ning ei suuda ametijuhendit täita. Seoses ametnike puudusega on devalveerunud relva väärtus ning oskused.
- 2) Motiveeritust aitaks parandada süsteem, kus relva eksami positiivne sooritamine on otseselt seotud palgaga. See tähendab, et ametnik, kes ei kannu relva, kuna eksam on sooritamata, saab tunduvalt vähem palka kui ametnik, kes on eksami sooritanud.

Nimetatud motivatsiooni tekitamine on seotud otseselt asjaoluga, et relvakandjatel on rohkem kohustusi ja reegleid, mida nad peavad järgima ning mille eest rohkem vastutama.

„Praegu on tekkinud olukord, et osakonnas ning üleüldse ametis pole tulnud ette suuremaid konflikte ning tulistamisi, milles ametnik oleks kannatada saanud. See olukord on küll väga hea, kuid tekitab ametnikele tunde, et selliseid olukordi ei tulegi ning erinevad treeningud on pigem aja raiskamine“ (Metsma, 2020).

3) Lisaks praeguste ametnike koolitamisele oleks oluline teavitada kadette Maksu- ja Tolliameti erinevate osakondade tööst ning ülesannetest. Praegu ei tea paljud kadetid, et ametis üldse patrulltööga tegeletakse ning milliseid oskuseid see töö nõuab. Ühtlasi pole sellisel juhul võimalik kadetidel huvi tunda ja välja näidata soovi tööle asuda liikuva üksuse koosseisus. Maksu- ja Tolliameti ning Sisekaitseakadeemia vahel on oluline luua koostöö, kus juba varases staadiumis, näiteks esimesel kursusel tutvustatakse Maksu- ja Tolliametit süvitsi ning erinevad spetsialistid käivad oma tööd tutvustamas, mis annaks tudengitele parema ülevaate tulevastest töövõimalustest.

Võttes kokku nii eksperthinnangu kui autori koostatud küsitlusele vastanud ametnike vastused, tuleb välja selge erinevus. Siinkohal on oluline võtta arvesse, et ekspert on võimeline hindama ametnikke konkreetsemalt ning nägema kõrvalt nende tegelikke võimeid ning neid hindama.

Intervjuu tulemustest on võimalik järeldada, et ametnikud hindavad oma oskuseid üle ning oskuste ülehindamise tingib asjaolu, et suuremaid intsidente pole siiani ametnike töös olnud, mis tuletaks neile meelde olulised ohutusnõuded ning reaalsustaju. Neil puudub pidev ning praktiline kogemus probleemidega, mis tekivad reaalsetes situatsioonides, ohutunnetuse hindamine, ennetamine ja kõrvaldamine.

Põhjused, et ekspert hindas ametnike valmisolekut madalaks, peaksid ametnikud rohkem füüsilist aktiivsust tõstma ning panustama aega oma füüsilise vormi parandamisele. Töö esimeses peatükis on mitmel korral välja toodud, et äärmiselt oluline on füüsilise vormi treenimine ning erinevate vahetu sunni vahendite ohutuse ning kasutamise kinnistamine treeningutega. Uuringu tulemusest selgub, et intensiivne treenimine ja pidev väljaõpe aitavad tööalast enesekindlust tõsta ning praktilist valmisolekut parandada. Lisaks ametnike väljaõpetamisele juba ametis olles, on vaja rohkem ja põhjalikumalt treenida tulevasi

Maksu- ja Tolliameti ametnikke finantskolledžis. Tulevaste ametnike jõu, erivahendi, gaasi- ja külmrelva ja tulirelva kasutamise valmisoleku tõstmine ja edaspidises töös vajaminevate oskuste omandamine õpingute ajal aitab ametisse tuua suurema teadmispagasiga ja kompetentsiga ametnikke.

KOKKUVÕTE

Erivahend, külmrelv ja gaasirelv ning tulirelv ja jõud on lahutamatu osa paljude Maksu- ja Tolliameti töötajate hulgas. Nende kandmisega kaasneb ametnikele palju kohustusi ning erinevaid tööga seotud treeninguid. Tihti ei mõisteta treeningute vajadust, kuna eksam on sooritatud ning eeldatakse, et selle järel peaks oskus püsima edasi samal tasemel. Samas ei mõelda sellele, et ajaga inimese mälu halveneb ning erinevad motoorsed oskused ununevad. Seetõttu on äärmiselt oluline, et ametnikud pidevalt oma oskusi parandaks ning arendaks, et vahetu sunni vahendiga ei tekitataks isikule liigseid vigastusi ning, et jõudu ei kasutataks ülemäära vaid proportsionaalsel tasemel.

Välismaised ametkonnad, mis kasutavad oma igapäevases töös relvi ning erivahendit, on oma erinevates artiklites välja toonud asjaolusid, mis tingivad vajaduse oma oskusi pidevalt arendada. Peamised põhjused, miks nii Eestis kui välisriikides nõutakse pidevat väljaõpet on vastase vähene kahjustamine. Jõu kasutamiseks on loodud proportsionaalsuse põhimõte, mida õpetatakse kõigile isikutele, kes peavad oma töös kasutama vahetut sundi. Nimelt on oluline esmalt osata kasutada oma häält ning seetõttu on oluline, et ametnik oleks hea eneseväljendamise oskusega. Sellele järgneb korralduste andmine ning hoiatamine. Kui agressiivne isik ei allu suusõnalistele korraldustele on ametnikel õigus kasutada vahetut sundi ning erivahendit, külm- ja gaasirelva ning tulirelva, et isiku käitumist korrigeerida. Olukorra eskaleerumisel on ametnikul võimalik relva kasutamise vajadus. Oluline on, et ametnikud teaksid tegevuste järjekorda ning millisel määral mingit vahetu sunni meetet kasutada, et ei toimuks jõu üle kasutamist ning isikule liigsete ning ebavajalike vigastuste tekitamist.

Selleks, et ametnikud oleks ise valmis oma jõudu kasutama, on oluline füüsiline aktiivsus, mis aitab parandada vastupidavust. Igasugune füüsiline kontakt on kehale kurnav ning vajab väljaõpet ja eelnevat ettevalmistust. Selleks on ametkondadel välja arendatud erinevad ametnikele pakutavad treeningud ning koolitused. Lisaks ametite poolt pakutavatele treeningutele on oluline, et ametnik vabal ajal enda füüsilise parendamisega tegeleks. Füüsilise aktiivsuse arendamine on äärmiselt oluline, sest sportimine aitab ajutegevust arendada ja sel viisil on inimene võimeline rohkem teadmisi omandama.

Lisaks erinevatele füüsilistele tegevustele on oluline see, et ametnikud oleks motiveeritud oma tööd tegema. Selleks on vaja leida, millised asjaolud või tegevused töötajaid motiveerivad ning mille tagajärjel nad võiks ise tunda, et tahavad tööd paremini teha.

Lõputöös püstitati uurimisprobleem, mis seisnes Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonna relvakandjate valmisoleku väljaselgitamises seoses jõu, erivahendi, külmi- ja gaasirelva ja tulirelva kasutamisega.

Esmalt uuriti erinevaid kehtivaid regulatsioone ning välismaiste teadusallikate kaudu välismaist praktikat, kuidas välisriikides relva kandvaid ametnikke koolitatakse. Selgus, et peamiselt on treeningute ning erinevate muude koolituste pakkumiste eesmärk ja protseduurid samad.

Lisaks allikate läbitöötamisele viis töö autor läbi küsitluse Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonna relvakandjate hulgas ning intervjuu Maksu- ja Tolliameti pearelvuri Madis Metsmaga.

Küsitluse tulemusel selgus, et ametnikud ise hindavad oma valmisolekut erivahendi, gaasi ja teleskoopnuia ja tulirelva ning jõu kasutamiseks pigem heaks. Peale valmisoleku väljaselgitamist uuris töö autor ametnike vabal ajal tehtava füüsilise spordi regulaarsust ning millist sporti ametnikud teevad. Ametnikke, kes teevad nädalas mitmeid kordi sporti oli pigem vähe, üldiselt treenitakse kord kuni kaks kuus.

Seoses sellega, et ametnikud ei pruugi osata end kõrvalt näha, oli oluline läbi viia intervjuu pearelvuriga. Pearelvuril on hea ülevaade ametnike tegelikest oskustest ning oskab neid vastavalt hinnata. Intervjuust selgus, et pearelvur leiab siiski, et ametnike valmisolek relva ning erivahendi, külmi- ja gaasirelva ja jõu kasutamiseks ei ole tegelikult hea. Peamine probleem seisneb motiveerimatuses teha sporti ning osaleda entusiastlikult treeningutel, mida Maksu- ja Tolliamet pakub. Lisaks sellele hindas pearelvur ametnike füüsilise vormi pigem halvaks, mis tähendab, et nende füüsis ei aita kaasa jõu kasutamisele vaid pigem ametnikud väsivad ning teevad vigu, mis võib tingida soovimatud tagajärjed. Treeningute olulisus on välja toodud ka töö esimeses osas, kus kirjeldatud, et treeningud aitavad kinnistada teadmisi ning aktiivselt spordiga tegelemine pärsib vananemist ning aitab hoida aju aktiivses töös, et arendada võimekust uusi oskusi omandada ja arendada. Eraldi tõi

pearelvur välja, et on ametnikke, kes on väga aktiivsed ning väga motiveeritud osalemaks treeningutel, harjutamiseks relvaga seotud oskusi ning üldiselt oma oskusi parendamiseks.

Tööst järeldus, et püstitatud uurimisprobleemile: kui hea on ametnike valmisolek jõu, erivahendi, gaasirelva ja külmrelva ning tulirelva kasutamiseks, saab vastata, et ametnike valmisolek vajab oluliselt arendamist ning erinevate ohutusnõuete ja oskuste üle kordamist. Ühtlasi on vaja ametnikke rohkem motiveerida. Lõputööst tuleb välja, et kui praeguseid ametnikke tuleks rohkem treenida ja motiveerida, siis vastavaid oskusi peaks arendama juba Sisekaitseakadeemias õppimise ajal selleks, et kooli lõpetavad kadetid oleksid rohkem kompetentsemad probleemsituatsioonide lahendamisel ja tööle asumisel valmis oskuslikumalt kasutama jõu ja erivahendit, külm- ja gaasirelva ning tulirelva.

Lõputööd võiks edasi arendada või uurida sarnasel teemal Maksu- ja Tolliameti töötajaid, kuid viia läbi eksperiment, kus korraldatakse relvakandjate seas laskeharjutus. Samuti võiks uurida näiteks Sisekaitseakadeemia finantskolledži kadettide hinnangut oma oskustele seoses turvataktikate ning erivahendi ning gaasi- ja külmrelva kasutamise õppimisega.

Kuna pearelvuriga läbi viidud intervjuust selgus, et ametnike füüsiline aktiivsus on madal ning ka Sisekaitseakadeemiast tulnud ametnike füüsiline vorm ning oskused pole head, oleks oluline, et Sisekaitseakadeemia muudaks kohustuslikuks läbi terve õppeaja osaleda füüsilist vormi parandavates tundides.

Esimeseks ettepanekuks teeb autor, et finantskolledži kadettidele tuleks õppekavasse lisada kohustuslikud füüsilise väljaõppe sporditunnid, mis toimuvad vähemalt kord nädalas ning kus osalemine on kohustuslik. Lisaks oleks vaja suurendada turvataktika ning relvade ja erivahendi kasutamise seotud loenguid ja praktilise õppe tundide arvu.

Ettepanekuks Maksu- ja Tolliametile saab välja tuua intervjuust tuleneva idee reguleerida ametnike palka seoses nende ametijuhendi täitmise täpsusega. See tähendab, et ametnikul, kellel peab tööülesannetega seonduvalt kasutuses olema relv, aga ta pole ette nähtud aja jooksul relvaeksamit sooritanud, tuleb tema töötasu vähendada või tema tööleping lõpetada. Eeltoodud lähenemine aitaks tõsta ametnike motivatsiooni relvaeksam positiivselt sooritada selleks ette nähtud aja jooksul. Ühtlasi oleks oluline aeg- ajalt ametnike valmisolekut testida näiteks ebaregulaarsete ja ette teatamata laskeharjutustega, millest selguks, kas ametnik peab hakkama eksamit uuesti sooritama. Lisaks treenimisele võiks ametnikele teha

kriisilahendamise praktilisi õppusi, mis aitaks rohkem teadvustada ja praktiseerida võimalikke tekkivaid ohusituatsioone.

SUMMARY

The title of this thesis is „Preparation for use of power, special equipment and weapon in the Estonian Tax and Customs Board“.

The purpose of this thesis is to find out the willingness to use a weapon or other non-lethal weapon and force in daily work among officers of Estonian Tax and Customs Board.

The author composed following tasks to give an overview of the set goal:

1. to analyze scientific literature and practice so far, that is related to weapons, non-lethal weapons and use of force;
2. to analyze valid regulations, that are relatud to using weapons, non-lethal weapons and use of force;
3. synthesize theory and the study, that is carried out by the author, and make conclusions and proposals to improve officers skills with reference to using different lethal and non-lethal weapons and force.

The author uses a qualitative and quantitative research methods in this thesis.

The thesis consists of two chapters, which in turn are divided into sub-chapters.

The first chapter analyzes the substance of immediate coercion. The first sub-chapter gives an overview about using immediate coercion, non-lethal and lethal weapons and force. The second sub-chapter describes the work in Estonian Tax and Customs Board and in research department. In the third sub-chapter the author gives a slight overview about contrabands.

In the second chapter, the author analyzes the researchs methods that are used in this thesis. The chapter is divided in two sub-chapters.

In the first sub-chapter the author gives an overview about the results from the questionnaire survey among the officers that carry a weapon in their daily life at work, in the research department.

The second sub-chapter analyzes the interview with the specialist of the weapons. The sub-chapter also analyzes the similarities and differences between the results of the survey and the answers of the specialist. The thesis is written using internet sources, the regulations among this speciality and specialized literature.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Baranova, A., 2013. Human resource development in customs based competency management. *Customs Scientific Journal CUSTOMS*, 3(2), pp. 85–89. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://ccjournals.eu/ojs/index.php/customs/article/view/482/480> [Kasutatud: 10.02.2020]

Bienert, A., 2016. Action, Not Just Words: The Practical Implications of Human Rights Law for the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials. *Security & Human Rights*. Vol. 27 Issue ½, p215. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://web.b.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=38&sid=4a4a08b3-f61c-49dd-86eb-fc25b3f08e8f%40pdc-v-sessmgr01&bdata=JkF1dGhUeXBIPWlwLGNvb2tpZSx1cmwscWlkJnNpdGU9ZWlhvc3QtbG12ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=124391536> [Kasutatud: 12.02.2020]

Brown, A., 1995. The myths and realities of self-defense training. *Total Health*. Vol. 17 Issue 2, p44. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=11&sid=39e37d40-1f25-4c49-8c34-cd43d1e31af7%40sdc-v-sessmgr02&bdata=JkF1dGhUeXBIPWlwLGNvb2tpZSx1cmwscWlkJnNpdGU9ZWlhvc3QtbG12ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=9503302507> [Kasutatud: 10.02.2020]

Chermiti, B., 2019. Data analysis techniques for enhancing the performance of Customs. *World Customs Journal*, Volume 13, Number 2 p39 [Võrgumaterjal] Leitav: [https://worldcustomsjournal.org/Archives/Volume%2013%2C%20Number%202%20\(Sep%202019\)/1886%2002%20WCJ%20v13n2%20Chermeti.pdf?_t=1569889901](https://worldcustomsjournal.org/Archives/Volume%2013%2C%20Number%202%20(Sep%202019)/1886%2002%20WCJ%20v13n2%20Chermeti.pdf?_t=1569889901) [Kasutatud: 17.01.2020]

Clark, R., Freedberg, M., Hazeltine, E., Voss, M, W., 2015. Are There Age-Related Differences in the Ability to Learn Configural Responses? *PLoS ONE*. Vol. 10 Issue 8, p1-2. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=46&sid=de5a46df-85cd-4854-a38b-345d82232ea1%40sessionmgr4006&bdata=JkF1dGhUeXBIPWlwLGNvb2tpZSx1cmwscWlkJnNpdGU9ZWlhvc3QtbG12ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=109165342> [Kasutatud: 23.03.2020]

Grant, S. C., 2012. A Constructive Approach to Organizational Learning in a Tactical Operations Centre. *PsychNology Journal*. Vol. 10 Issue 1, pp.7-19. [Võrgumaterjal] Leitav: [http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=24&sid=6c7ae696-a8a2-4123-8972-c2d4dcfa0574%40sdc-v-
sessmgr02&bdata=JkF1dGhUeXBIPWlwLGNvb2tpZSx1cmwsdWlkJnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=78347130](http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=24&sid=6c7ae696-a8a2-4123-8972-c2d4dcfa0574%40sdc-v-
sessmgr02&bdata=JkF1dGhUeXBIPWlwLGNvb2tpZSx1cmwsdWlkJnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=78347130) [Kasutatud: 10.02.2020]

Gross, M. L., 2015. Nonlethal weapons, noncombatant immunity, and the principle of participatory liability. *Case Western Reserve Journal of International Law*. Vol. 47 Issue, 3, p203 [Võrgumaterjal] Leitav: [http://web.a.ebscohost.com/ehost/command/detail?vid=30&sid=de5a46df-85cd-4854-a38b-
345d82232ea1%40sessionmgr4006&bdata=JkF1dGhUeXBIPWlwLGNvb2tpZSx1cmwsdWlkJnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=108307856&db=a9h](http://web.a.ebscohost.com/ehost/command/detail?vid=30&sid=de5a46df-85cd-4854-a38b-
345d82232ea1%40sessionmgr4006&bdata=JkF1dGhUeXBIPWlwLGNvb2tpZSx1cmwsdWlkJnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=108307856&db=a9h) [Kasutatud: 23.03.2020]

Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara., 2004. *Uuri ja kirjuta*. Helsingi: Kustannusosakeyhtiö.

Hoffman, A., Grater, S., Venter, W. C., Maree, J., Liebenber, D., 2019. Designing a new methodology for customs risk models. *World Customs Journal*, Volume 13, Number 1 p31 [Võrgumaterjal] Leitav: [https://worldcustomsjournal.org/Archives/Volume%2013%2C%20Number%201%20\(Mar%202019\)%20copy%201/1877%2001%20WCJ%20v13n1%20Hoffman%20et%20al.pdf?
_t=1563333690](https://worldcustomsjournal.org/Archives/Volume%2013%2C%20Number%201%20(Mar%202019)%20copy%201/1877%2001%20WCJ%20v13n1%20Hoffman%20et%20al.pdf?t=1563333690)

Karelson, R., Kullus, V., Raiet, E., Tiits, M., Valdre, T., Veskis, L., 2009. Päring. Rmt: Eesti keele seletav sõnaraamat. [Võrgumaterjal] Tallinn: Eesti Keele Instituut. Leitav: <http://www.eki.ee/dict/ekss/ekss.html> [Kasutatud 23.04.2020]

Korraldus (2019) RT I, 13.03.2019, 95

Krey, P., 2011. Gun Training for Safety. *New American*. Vol. 27 Issue 11, p40 [Võrgumaterjal] Leitav: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,cookie,url,uid&db=a9h&AN=62169622&site=ehost-live> [Kasutatud: 17.01.2020]

Laherand, M-L., 2008. *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk OÜ

Latham, G. P., Pinder, C. C., 2005. Work motivation theory and research at the dawn of the twenty-first century. *Annual Review of Psychology*. Vol 56 Issue 1, p486. [Võrgumaterjal]

Leitav: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=22&sid=11ecfa96-c90d-4571-bc81-fdafdf4fb9bc%40sdc-v-sessmgr03> [Kasutatud: 23.03.2020]

Lyons, T., 2001. *EC Customs Law*. New York: Oxford University Press Inc.

Maksu- ja Tolliamet, 2013. *Maksu- ja Tolliameti uuimisosakonna põhimäärus*. 04.09.2013.

Maksu- ja Tolliamet, 2014. *Jõu, erivahendite ja tulirelva kasutamise juhend*. Maksu- ja Tolliameti peadirektori 2014.a käskkirjaga.

Maksu- ja Tolliamet, 2017. *Maksu- ja Tolliameti arengukava 2017-2020*.

Rahandusministri 08. juuni 2017 käskkirja nr 114 lisa [Võrgumaterjal] Leitav:

https://www.emta.ee/sites/default/files/kontaktid-ja-ametist/ameti-struktuur-ulesanded-strateegia/strateegia/20170608_mta_strateegiadokument_2017-2020.pdf [Kasutatud 22.01.2020]

Maksu- ja Tolliamet, 2018. *MTA pidas jaanuaris kinni suures koguses salakaupa*.

[Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/et/uudised/mta-pidas-jaanuaris-kinni-suures-koguses-salakaupa> [Kasutatud 17.01.2020]

Maksu- ja Tolliamet, 2019a. *Maksu- ja Tolliameti arengukava 2019*. [Võrgumaterjal]

Leitav: https://www.emta.ee/sites/default/files/kontaktid-ja-ametist/ameti-struktuur-ulesanded-strateegia/strateegia/arengukava_2019_loplik.pdf [Kasutatud 17.01.2020]

Maksu- ja Tolliamet, 2019b. *Tubakatooted*. [Võrgumaterjal] Leitav:

<https://www.emta.ee/et/ariklient/aktsiisid-vara-hasartmang/tubakatooted> [Kasutatud 17.01.2020]

Maksu- ja Tolliamet, 2020. *Tutvustus*. [Võrgumaterjal] Leitav:

<https://www.emta.ee/et/kontaktid-ja-ametist/ameti-struktuur-ulesanded-strateegia/tutvustus> [Kasutatud 17.01.2020].

Martin, M. M., Anderson, C. M., 1996. Argumentativeness and Verbal Aggressiveness. *Journal of Social Behavior & Personality*. Vol. 11 Issue 3, pp.549-550. [Võrgumaterjal]

Leitav: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=12&sid=11ecfa96-c90d-4571-bc81-fdafdf4fb9bc%40sdc-v-sessmgr03> [Kasutatud: 23.03.2020]

Metsma, M., 2020. Intervjuu Madis Metsmaga [Intervjuu] (24.03.2020).

Milligan, C., 2012. Expandable baton for self-defense training. *United States Patent*.

Publication No. WO2010/121378, p1. [Võrgumaterjal] Leitav:

<https://patentimages.storage.googleapis.com/f2/6e/73/397b36eceb0525/US8568242.pdf>

[Kasutatud: 05.02.2020]

Mutlu, E., Aşicioğlu, F., 2020. Abuse of prescribed psychoactive drugs. *Anatolian Journal of Psychiatry*. Vol 21(2), p196 [Võrgumaterjal] Leitav:

<http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=4e58f84a-3302-4c8f-bf02-9fe1849989ae%40sessionmgr103>

[Kasutatud: 24.04.2020]

Männiste, T., Pedaste, M., Schimanski, R., 2019 Situational judgment test for measuring military tactical decision-making skills. *Military Psychology (American Psychological Association)*. [Võrgumaterjal] Leitav:

<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,cookie,url,uid&db=a9h&AN=140467904&site=ehost-live>

[Kasutatud: 17.01.2020]

Porn, J., 2015. *Uute psühhoaktiivsete ainete narkoturule jõudmise tõkestamine*. Magistritöö. Tallinn: Sisekaitseakadeemia

Pruul, K., 2015. *Sisekaitseakadeemia päästeteenistuse eriala õppekava arendamise võimalused*. Magistritöö. Tallinn: Sisekaitseakadeemia

Purik, O., 2013. *Tulirelvade alase täiendkoolituse kontseptsioon politseiametnikele*. Magistritöö. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Radionov, N., 2010. Presumption of Shipmaster's Criminal Responsibility for Narcotic Drugs in Ship's Cargo - Maritime Reality Check. *Comparative Maritime Law*. Vol 49(164), pp. 271-280 [Võrgumaterjal] Leitav:

<http://web.b.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=18&sid=4e58f84a-3302-4c8f-bf02-9fe1849989ae%40sessionmgr103&bdata=JkF1dGhUeXBIPWlwLGNvb2tpZSx1cmwsdWlkJnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=63989368>

[Kasutatud: 24.04.2020]

Rajakaruna, N., Henry, P.J., Cutler, A., Fairman, G., 2017. Ensuring the validity of police use of force training. *Police Practice & Research*. Vol. 18(5) p. 508. [Võrgumaterjal]

Leitav: <http://web.b.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=12&sid=6c2d4997-0f09-46eb-8e42-837e175b807f%40pdc-v-sessmgr01&bdata=JkF1dGhUeXBIPWlwLGNvb2tpZSx1cmwscWlkJnNpdGU9ZWhvc3QtbG12ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=123985591> [Kasutatud: 12.02.2020]

Rauam, V., 2015. *Keelatud ja piirangutega kaupade sisseveoga seotud rikkumised. Lõputöö.* Tallinn: Sisekaitseakadeemia

Regehr, C., LeBlanc, V., Jelley, R. B., Barath, I., 2008. Acute stress and performance in police recruits. *Stress & Health: Journal of the International Society for the Investigation of Stress.* Vol. 24(4) pp. 296-297. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=9&sid=6c7ae696-a8a2-4123-8972-c2d4dcfa0574%40sdc-v-sessmgr02&bdata=JkF1dGhUeXBIPWlwLGNvb2tpZSx1cmwscWlkJnNpdGU9ZWhvc3QtbG12ZQ%3d%3d#AN=34507398&db=a9h> [Kasutatud: 10.02.2020]

Ridamäe, A., 2011. *Isikukaitset teostavate politseiametnike professionaalsuse kasvu võimalused. Magistritöö.* Tallinn: Sisekaitseakadeemia

Roz, H. B., Raval, D. T., 2017. A study of occupational stress, burnout, presumptive life events, depression and anxiety among Ahmedabad city police officers. *Indian Journal of Health & Wellbeing.* Vol. 8 Issue 12 p.1485. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=6&sid=6c7ae696-a8a2-4123-8972-c2d4dcfa0574%40sdc-v-sessmgr02&bdata=JkF1dGhUeXBIPWlwLGNvb2tpZSx1cmwscWlkJnNpdGU9ZWhvc3QtbG12ZQ%3d%3d#AN=127255134&db=a9h> [Kasutatud 10.02.2020]

Siseministeerium, 2019. *Siseturvalisuse arengukava 2020-2030.* [Võrgumaterjal] Leitav: <http://eelnoud.valitsus.ee/main#PoQ1xIOm>

Stănciulescu, R., Beldiman E., 2019. Methodological guidelines on the learning and perfecting of self-defense techniques in the fighters' training. *Revista academiei fortelor terestre.* Vol. 24 Issue 2, p123-125. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=16&sid=6c3a4bf2-71aa-4b98-beb1-c00dac890c7a%40sdc-v->

[sessmgr03&bdata=JkF1dGhUeXBIPWlwLGNvb2tpZSx1cmwsdWlkJnNpdGU9ZWVhc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=137302697&db=a9h](#) [Kasutatud: 10.02.2020]

Stroshine, M. S., Brandl, S. G., 2019. The use, effectiveness, and hazards associated with police use of force: the unique case of weaponless physical force. *Police Practice and Research* 0:0, pages 1-18. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15614263.2017.1288119> [Kasutatud: 05.02.2020]

Zhou, X., 2019. Data mining in customs risk detection with cost-sensitive classification. *World Customs Journal*, Volume 13, Number 2 p39 [Võrgumaterjal] Leitav: [https://worldcustomsjournal.org/Archives/Volume%2013%2C%20Number%202%20\(Sep%202019\)/1886%2002%20WCJ%20v13n2%20Xin%20Zhou.pdf?t=1569889901](https://worldcustomsjournal.org/Archives/Volume%2013%2C%20Number%202%20(Sep%202019)/1886%2002%20WCJ%20v13n2%20Xin%20Zhou.pdf?t=1569889901)

Tavares, S.- C., 2005. The political economy of the European customs classification. *Public Choice*, Vol. 129 Issue 1/2, pp. 107-130. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=17&sid=60985a97-ea60-408d-860c-b830b31b7043%40sdc-v-sessmgr05&bdata=JkF1dGhUeXBIPWlwLGNvb2tpZSx1cmwsdWlkJnNpdGU9ZWVhc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=22495486&db=bth> [Kasutatud 22.01.2020]

Tillyer, R., Klahm, C., 2011. Searching for Contraband: Assessing the Use of Discretion by Police Officers. *Police Quarterly*. Vol 14 Issue 2, pp.168-170. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://sage.sisekaitse.ee/doi/pdf/10.1177/1098611111404178> [Kasutatud: 22.01.2020]

Tolliseadus (2019) RT I, 13.03.2019, 170

Tumanova, B., 2019. Physical activity and older adults. *Trakia Journal of Sciences*. Vol. 17 Issue 1, p629 [Võrgumaterjal] Leitav: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=13&sid=de5a46df-85cd-4854-a38b-345d82232ea1%40sessionmgr4006> [Kasutatud: 23.03.2020]

Õunapuu, L., 2014. Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Leitav: https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Kasutatud: 23.03.2020]

Lisa 1. Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonna relvakandjatele saadetud küsimused

Ankeetküsimustik koosnes 19 küsimusest millest 11 olid suletud vastusega küsimused, 5 poolavatud vastustega ja 3 avatud vastustega küsimused. 10. küsimus oli vabatahtlik küsimus, millele vastasid ametnikud, kes ei läbinud esimesel katsel relvaeksamit. Küsimustikule vastas 46 ametnikku. Küsimustik koostati Google Forms keskkonnas ning saadeti ametnikele e-maili teel.

1. Vanus

(vaba vastus)

2. Staaž

- 0-2 aastat
- 3-7 aastat
- 8-15 aastat
- 16-30 aastat

3. Staaž relvakandjana

- 0-2 aastat
- 3-7 aastat
- 8-15 aastat
- 16-30 aastat

. Ametikoht

- Inspektor
- Vaneminspektor
- Peainspektor
- Juhtivinspektor
- Vanemuuriija
- Eriasjade uurija
- Juhtivuuriija

5. Eelnev amet, töökoht

(vaba vastus)

6. Haridus

(vaba vastus)

7. Mitmel korral oled kasutanud oma töös füüsilist jõudu (enesekaitse jm)?

- Pole kasutanud
- 1
- 2-4
- 5 ja enam

8. Milliseid relvakandjatele mõeldud relva/enesekaitse/erivaendi koolitusi oled läbinud?

- Igakuine lasketreening
- Maadlustreening
- Taktikatreening
- Läbiotsimise ja kinnipidamise treening
- Relvurite täiendõpe
- Muu

9. Mitmendal korral läbisid relvaeksami?

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5 või enam

10. Kui kukkusid eksamil läbi, millest jäi puudu?

- Puudulik ettevalmistus
- Puudulikud materjalid
- Vähene füüsiline ettevalmistus
- Perekondlik põhjus
- Motivatsiooni puudumine

Muu

11. Kui palju on töös vaja olnud kasutada relva?

- Ei ole olnud
- 1
- 2 või enam

12. Kui heaks pead oma valmisolekut jõu, erivahendi gaasi- ja külmrelva ning tulirelva kasutamiseks?

Skaala 1-5, kus 1= puudub 5= väga hea

13. Kuidas tunned, kas sinu ettevalmistus on piisav vastava vahendi kasutamiseks?

- Relv (skaalal väga halb kuni väga hea)
- Nui (skaalal väga halb kuni väga hea)
- Gaas (skaalal väga halb kuni väga hea)
- Käeraud (skaalal väga halb kuni väga hea)

14. Nimeta tegevused, mis võiks aidata sinu enesekindlust tõsta.

- Rohkem treeninguid
- Kõrgem motivatsioon (näiteks kõrgem palk)
- Töölased suhted (ülemuse, kolleegidega)
- Koolitus ja väljaõpe
- Tehnika ja vahendid
- Muu

15. Kuidas hindad oma verbaalse enesekehtestamise oskust?

Skaala 1-5, kus 1= puudub 5= väga hea

16. Kas ja kui tihti teed regulaarselt füüsilist sporti?

- 1 kord kuus
- 1 kord nädalas
- Rohkem kui kord nädalas
- Ei tee üldse. Miks?

Muu

17. Kui teed sporti, siis millist?

Ujumine

Jooksmine

Kiirkõnd/ kõnd

Jalgrattaga sõitmine

Jõusaal

Poksimine/maadlis, muu kontaktsport

Muu

18. Kas oled mõelnud vahetada töökohta, kuna praegusel on nõutav relva kandmine?

- Ei, relvakandmise nõue pole põhjus
- Jah, kuid relva kandmise nõue pole põhjus
- Jah, relvakandmise nõue on põhjus. (Näiteks tekitab lisastressi ja lisatööd)

19. Mis sind praegusel tööl enim motiveerib?

- Head suhted kolleegidega
- Head suhted ülemusega
- Palk/ töötasu
- Moodsad/kaasaegsed töövahendid
- Paindlik tööaeg
- Töö sisu (põnev töö näiteks)

Lisa 2. Intervjuu Maksu- ja Tolliameti pearelvuriga

1. Kui pikalt olete olnud pearelvur?
2. Kui suurel määral ametnikest läbib Teie hinnangul relvaeksami esimesel eksamikatsel?
3. Millised on peamised probleemid, miks eksamit ei läbita?
4. Kas võib arvata, et määruses kirjeldatud aeg eksamiks valmistumiseks ja selle sooritamiseks on liialt lühike?
5. Milline võiks olla Teie hinnangul eksamiks valmistumine ning kas eksamikorraldust võiks muuta?
6. Mis võiks olla tegurid, mis motiveeriks ametnikke edukamalt eksamit sooritama?
7. Milline on Teie ametiaja jooksul olnud kõige suurem eksami sooritamiste arv, et lõpuks jõuda positiivse soorituseni?
8. Kuidas võiks ennetada olukorda, et palgatakse isik, kes ei ole valmis relva kandma?
9. Küsitlusest selgus, et paljud ametnikud hindavad oma valmisoleku nuiat ning gaasi kasutamiseks madalaks. Millest see võib olla tingitud Teie hinnangul? Samas relva kasutamise oskust hinnati pigem heaks ja lausa väga heaks.
10. Kas võiks olla erivahendi, külmi- ja gaasirelva jaoks mingi eraldi treening või kuidagi neid asju rohkem sisse tuua?
11. Kui motiveerituks hindate ametnikke? Kas nad on pigem motiveeritud tegema eksameid ning selleks valmistuma või suhtuvad pigem ükskõikselt?
12. Kui hea on ametnike füüsiline vorm?